

Jean Barbier

IXTORIO-MIXTERIO

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Ichtorio michterio*, Jean Barbier. Imp. du
Courrier, 1929

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00348.htm>

LAMINAK

1.

LAMINAK SENPEREN, UTSALEKO ZUBIAN

Duela bizpahiru ehun urthe, *Laminek* ba omen zuten egoitza bat, *Senperen*, *Utsaleko* zubiaren azpian. Bainan, nahi bezenbat behaturikan ere, nehork ez omen zuen deus jakiten ahal barne hartako berririk.

Behin batez, bizkitartean, *Lamina* hetarik bat hiltzerat omen zoan. Haren lagunek bazakiten arras ongi, orena ethorria zuela; eta, futxo, ez ziteken hil, deus gisaz, gutarteko *jende* batek, *Lamina* ez zen batek, hura ikusi eta, haren aintzinean, den othoitzik ttikiena erran gabe.

Laminetarik bat gan zen beraz, —*Gaazetxean* baitzuten ezagun bat eta— haren ganat.

«Ethorri behar duzu, othoi, gure etxeraino!... Gure lagunetarik bat arras gaizki da, eta ez du bere azken hatsa botako ahal, zuk ikusi eta, othoitz ttiki bat harentzat erran dukezun arte. Sari ederra izanen duzu, berrogoi eta hamar libe-rako bat, eta gainerat oraino, ikusgarri zerbeit».

Berrogoi eta hamar libera ez baitziren orduan nola nahizka irabazten, Gaazetxeko gure emaztekiak deliberatzen du beraz gatea, zer nahi izanzen bazen ere.

Utsaleko zubiari buruz heldu zirelarik, Laminak erraiten dio emaztekiari:

«Gure etxetik sarri atheratzearekin, deus harramantzarik entzuten baduzu, ez othoi gibelera beha! Zoazi bethi aintzina, zure bidean... Bertzenaz, zure ikusgarria galduko duzu, zuhaur batere ohartu ere gabe».

«—Ontsa da; ez dut segurki gibelera behatuko!».

Utsaleko zubiarekin ondora heltzen dira beraz, eta, hekien etxean sartzeko, behar baitzen urean iragan, Laminak, makila berezi batekin, *kaxk*, jotzen du ura, eta ura egiten da berehala bi zathi. Biak gero iragan ondoan, Laminak berriz ere *kaxk* emaiten dio makilarekin, eta ura, kuxean jen zen bere lekurat.

Gure emaztekoa sartzan da beraz etxe barnera, eta Lamina hil-urrenaren aintzinean othoitz bat erranik, abiatzen da kanporat.

Bainan Laminek ez zuten hola gan zadien nahi, deusik hartu gabe:

«Pokadu bat bederen jan behar zuela!».

Emaiten diote beraz arras ongi jatera, eta gero, berrogoi eta hamar libera dirurekin, gainerat oraino, urhe *tabakier* bat.

Gure emaztekoa loriatua bazoan beraz etxe alde, noiz eta ere harrabots zerbeit entzunik, burua itzultzen baitu, eta, *adio!*, batere berak sumatu gabe, galtzen du, tabakiera urhezkoa.

Doi-doiako lamina eta biak heltzen dira ur bazterrera. Aintzinean bezala, Laminak hartzen du makila, eta *kaxk* jotzen. Bainan, aldi huntan ura ez da bi zathi egiten.

Berriz ere jotzen du *kaxk*, bainan berriz ere alferretan. Ordutik bazakien Laminak zertako ez zen ura bi alde emaiten. Bainan, ez zitaken oraino mentura emaztekiari erraitera. Bertze behin jotzen du beraz makilarekin... Ura bethi geldi geldia!

Orduan Laminak erraiten dio emaztekiari:

«Uste gabetarik hartua, izan behar duzu zurekin *gure puxka* zerbeit?».

Emaztekiak, nahizik eta gorde, ihardesten dio:

«Ez dut uste, andre Lamina!... non ez dudan ixkilima zenbeit...».

Miatzen da, eta: «Ez, ez, ez dut deusik kausitzen».

«—Bizkitartean, nik ez dezaket ura bi alde egin, eta ez baduzu hartu duzuna aithortzen, hemen gare ittant batendako!».

Emaztekiak erraiten dio orduan: «Nik dudan guzia, ogi pitta bat dut mokanesaren buruan hartua, ene etxean erakusteko zuen ogia zein den xuria». (Elhurra baino ere xuriago omen zen).

«—Nor nahiri gerthatzen ahal den gauza da hori. Bainan, gure etxetik ez da deusik erematen ahal. Hortakotz, othoi, behar dautazu ogi hori itzuli, zeren ez duen nihork gure gauzarik ikusi behar sekulan».

Gure emaztekiak itzultzen dio beraz ogia, eta berehala, makilarekin *kaxk* jo orduko, idekitzen da ura eta baztertzen.

Hainbertzenarekin, suntsitu zen Lamina...

Gaazetxeko emazteki gaixoak *harat hunata* irabazi zuen gau hartan; ezen, bidean heldu zelarik, bere berrogoi eta hamar liberak ere suntsitu omen zitzaizkon sakelan!

Horra zertako xuxen ez dakigun, oraiko egunean oraino, Laminak nolakoak diren, zertaz bizi diren eta nolako bizitegietan.

2. LAMINA ETA ATXOA

Etxe batean omen ziren jaun andre batzu, adin batetara ja helduak biak. Jauna bazoan goizik ohera, eta andrea, aldiz, berant arte ari zen, arrats guziez, *phiru-phiru* iruten.

Bainan, arrats guziez ere andre gaixoari, eta bethi tenore berean, suphizkiari beheiti jausten zitzaion emazteki arrotz bat, eta emazteki arrotz hoi ez zen itzaltzen, afaritik zerbeit puxka bildu arte.

Iruleak aski zuen bere xingarraren erretzen hastea, burrunba beraren eta galde beraren entzuteko: «*Xitxi'ta papa, papa buxtia?...*».

Bazuen jada zonbait aste hola hola gerthazten zitzaiola, etan andre gaixoa, harritua, ez zen menturatzen bere jaunari deuseren erraite-ra, noizbait, dudarik gabe geldituko ahal zela Lamina.

Bizkitartean, arrats batez, jaunari, ametsetarik bezala, iduritu zitzaion bere andrea solasean ari zela norbaitekin...

Emazteki gaixoa ohera ethorri zenean, galdatzen dio jaunak:

«Errazu! doi doia, ez zinen zu norbaitekin mintzo?

—Bai.

—Nor zinuen bada hor?

—Ori, batere ez dakit nihaurek ere nor den, bainan, jada zonbait egun mustro bera agertzen zautala, eta bethi tenore berean, ni afaiten hasi orduko; eta xuxen galdatzen ere dautala: *“Xitxi’ta papa, papa buxtia?”*.

—Eta emaiten diozu?

—Beharko! Zer eginen dut?

—Ontsa da! Bihar arratsean, zure orde, ni egonen naiz. Tenore hartan hola heldu den norbait ez ditake deus onik! Sorgin bat den edo Lamin zonbait... ikusiko dugu bihar. Ahal bezen polliki emanen ditut zure lephokoa eta mottoa, eta usteko du zuhaur zaituzkela han, bertze arratsetan bezala».

* * *

Biharamunean, erran bezala, emaztekoa badoa ohera, eta gizona, aldiz, gelditzen da supazterrean, eta hantxet hasten, alegia eta iruten...

Arte laburrik barnean, harrabots handi bat sumatzen du, eta, firrindan suphizkiari beheiti jautsirik, alde aldean jartzen zaio bethiko arrotza, berehala galdeka: «*Xitxi'ta papa, papa buxtia?*».

Gure gizonak alegia eta ez entzun egiten du, eta sekulako karraskan emaiten da *phiru* eta *phiru* iruten. Eta Laminak galdatzen dio oraino:

«Zoin hazkarki ari zaren gaur lanean.

—Bai, atzo *frin-frin, firun-firun*, egun *fran-fran, furdulu-furdulu...*». Eta irulea bethi ari zen iruten, begi bazterraz arrotzari begira. Berehala ezagutu zuen Lamin bat zela hola ethortzen zena, eta berehala ere egin bere buruarekin, lehen bai lehen handik haizatu behar zuela.

Lamina, bere alde, zerbaiti oharturik, hasten zaio galdeka:

«Ez zare zu, gaur, bethiko hartan! Borthitz iduritzen zauzkit. Zer da zure izena?

—*Nehorknereburu.*

—*Nehorknereburu?... Eta xitxi'ta papa, papa buxtia?...».*

Gure gizonak padera supazter xokoan baitzuen, suan emaiten du urin ausarkirekin, eta uzten han, ongi gorritu arte.

Lamina loriatua jada, hasten da, eskuak fereka eta fereka: «*Xitxi'ta papa, papa buxtia!!...».*

Hainbertzenarekin, noiz eta ere iduritzen baitzaio engoitik aski gorritua ditekela, iruleak *brau* hartzen du padera, eta, *pla*, urina botatzen Laminari, begitartearen erdira...

Lamina, berehala, marrakaz badoa suphizkiari gora, eta, han, kanpoan, karrasia min batean biltzen ditu bere Lamin-lagunak oro. Eskuak bere begitarte erreari lothurik, heiagoraka ari zen, gelditu ere gabe, eta lagunek ez ziozoketen deusik adi bere erranetan:

«Zer duk bada? Zer duk? Nork hola funditu hau.

—*Nehorknereburuk!... Nehork nere buruk!...*

—*Hehorrek hire burua funditu balinbaduk, nork zer hoben dik beraz, eta zer nahi duk gure ganik?...».*

Eta Laminak oro suntsitu zire berehala alder-
di guzietara, gau ilhunean.

3.

DOMINIXTEKUN

Bertze orduz, etxe batean, haurrak oro, sortu eta laster galtzen omen zituzten, eskuetan oraino zituztelarik; ez bat, ez bia, suntsitzen zitzaizkoten.

Beraz, ordukotz lau edo bortz gisa berean galduak, eta berriz, hain xuxen, haur bat laster sortu behar, guziak herstura handitan ziren, zer egin ez jakinez, ethorri behar zen haurraren begiratzeko.

Hola oroauhenetan zaudelarik, sortzen zaiote aingeru bat ezin gehiago pullita. Halako gauza maitea galdu beharkozutela, aldi hartan oraino!...

Denak nigarrez zauden beraz, noiz eta ere, berriak jakin beharrez haldu baitzaiote auzoko gizon xahar xahar bat. Guziak nigarretan ikusteaz harrিতua, galdatzen diote hean baden deus makurrik:

—«Ez, ez, ez da deusik oraino; haurra oraixet sortua baizik ez da, bainan....»

—Bainan?... Zer, bainan? Zeren beldurra duzue bada, hola nigarretan urtzeko?

—Guk uste, orai arte nehuri erran ez duguna ez duen biziki balio zuri erraitea; baina, jakin nahi duzunaz gainean, huna bethi zer zaukun gerthatzen. Orai arte izan ditugun haurrak, bate-re gu ohartu gabe, galtzen ditugu guziak, eta beha gautzi, orai, hunen aldi noiz izanen othe den.

—Hori baizik ez duzue, jende gaixoak? Jakin izan banu!... Xuxenduko dugu, xuxenduko maku-rra!... Hean, hunat, nork hartuko duen haur hori altzoan?... Ongi hola, eta atxik aingeru gaixoa, nik bertzela erran arte».

Hainbertzenarekin, altzoan pixka bat hoztu-rik, haurrak egiten du *urtzintz* bat, eta, kuxean berehala, gizon xaharrak oihu egiten dio:

«*Dominixtekun, haurra!...*».

* * *

Ordu berean, athe gibeletik heldu, entzuten dute boz bat, saminki hasarretua:

«*Madarikatua, gauza hoi erakatsi daukana! Madarikatua hihaur ere!...*».

Eta madarizione hoi erraitearekin batean, itsusi itsusia, farrandaka, *Lamin* handi bat joan zitzaioten su-phizkiari goiti.

Geroztik, eta gizon xahar hari esker, bethi bizi da haur hura, eta —ez denez hoi mirakui-lua?— geroztik, ordu arte hilarazten zituen eritasun hartarik bederen, ez da nihun gehiago haurrik hiltzen, zeren urtzintz-aldi guzietan, amak erraiten dion haurrari:

«*Dominixtekun, haurra!*».

4.

LAUSTANEKO JAUREGIA

Orai duela aspaldi, aspaldi, *Laustaneko* Jaunak, bere jauregia txarregi kausiturik, jauregi berri bat egin zezoten galdatu omen zioten *Laminereri*.

Laminek baietz: gogotik eginen zutela, *eta gau-erdiz geroztikako lehen oilar-kantua gabe oraino*, baldin eta Jaunak bere arima emaiten bazioten saritzat. Eta Laustaneko Jaunak baietz hitzeman zioten.

Laminek gau hartan berean hasi zuten beren lana, *eta Arradoiko* harri eder gorri batzu pullikixko lanthurik, harri hek batek bertzeari, bixi bixia emaiten zituzten, ahapetik elgarri erranez: «To, Gillen! —Harzak, Gillen! —Emak, Gilen!». Eta lana bazoan, bazoan karraskan.

Laustaneko Jauna oilategiko zurubi kaskotik *Laminereri* beha zagon, halako puska ilhun zerbait eskuan.

Hor, Laminek eskuetan hartu zuten azken harria: «To, Gillen! —Harzak, Gillen!... Azken duk, Gillen!...».

Ordu-berean, Laustaneko Jaunak ixtupa mustuka bati su emanik, argi handi bat eraiki zen bet-betan, oilategiaren aintzinean, eta oilar gazte bat, iziturik, ustez eta iguzkia aintzindu zitzaion egun hartan, *kukurukuka* eta hegalez zaflaka eman zen.

Azken Laminak, jadanik eskuetan zuen azken harria firrindilaka arthiki zuen ur-handiko osinera, marraka samin batean: «*Madarikatu oilarra!*» eta bere lagunekin suntsitu zen bera osinean.

Harri hura nehork egundaino ezin athera du osinetik; han da bethi ur zola zolan, Laminek aztaparrez daukatela, eta Laustaneko jauregiak harri bat eskas izan du bethiko denboretan.

5. LAMIN-ELTZEA

Behin batez, Lamin bat haurra beharra zen.

Igorri zuen beraz bere lagunetarik bat, emaintzan ari zen herriko emazteki baten bilha.

Bidean heldu zirelarik, laminak erraiten dio emainari: «Nola, lana zuk egin ondoan, hautatzerat emanen baitauzkitzute bi eltze, bat axalean *urhearekin*, bertzea axalean *hautsarekin*, hautaazu *hautsarekilakoa*, zeren urhea harek bakarrik izanen baitu barnean.

—Baietz, segurki!».

Hitzeman bezala egin zuen emainak, eta laminak errana *hala hala* gerthatu zitzaion guzia.

6.

MUNDARRAINGO LAMINAK

Lehenago, Laminak omen ziren Mundarraingo mendiaren gainean, eta Bas-Andrea joaiten omen zen, goiz guziz, —bainan hatik iguzkia atheratu gabe— mendi-kaskoan bere buruaren orhaze urhezko batekin orhaztatzerat. Eta hori bazakiten inguru hetako artzain guziek.

Aldi batez, argia gabe, artzain batek ebasten dio bere orhaze urhezkoa, eta gero ihesari emaiten da.

Ohartu deneko, Bas-Andrea ondotik abiatzen zaio. Eta aantzu gibeletik atxemana duelarik, horra non agertzen diren iguzkiaren lehenbiziko inharrak...

Eta, hantxet, on bazitzaion eta ez, Bas-Andreari bere ziloan sartu behar izan zitzaion, eta orhazearen jabe gelditu zen artzaina.

7.

LAMINAK BEHORLEGI-MENDIN

Behorlegi-Mendin non nahi baziren lehenago Lamin-ziloak.

Artzain batek, egun batez, ikusi zuen Bas-Andre bat, urhezko orhaze batekin zilo hetarik batean orhaztatzen ari, ez baitzen guti harritu.

Bainan Bas-Andreak erran zion ez izitzeko eta zilo hartarik, bizkarrean hartu-ta, eremaiten bazuen Apanizera, diruz zer nahi emanen ziola.

Artzainak: baietz, eremanen zuela gogotik.

Hartu zuen beraz bizkarrean; bainan, zilotik athera ere gabe, sekulako alimaleak jali zitzaizkon bidera. Harritu zen artzaina, eta, Bas-Andrea han berean arthikirik, eskapatu zen ahalik eta lasterrena.

Bas-Andreak, orduan, oihu bat egin zuen ika-ragarria, eta erran zuen marrumaz: «Madarikatu ni! Mila urthez egon behar baitut orai zilo huntan!».

Eta geroztik, han da, zilo hartan, artzainik ez baita sekulan harat menturatzen...

8.

LAMINAK BAZTERRETXEAN

Bazterretxeko jendeek, arrats guzietz, oherat joan gabe, gopor bat esnerekin artho-xigorrak eta xingar-axalak zuten zituzten, supazter xokotan, zartaineko urin ondarren gainean.

Oro lokhartu zirenean, Laminak jausten ziren su-phizkiari beheiti, eta *murtxa* eta *murtxa*, marrumaño batean artzen ziren, supazterreko puxka-miko guziak azkeneraino jan arte. Eta, gero, ixil ixila joaiten ziren su-phizkiari goiti.

Eta, biharamunean, Bazterretxeko jendeek kausitzen zituzten ongarriak hedatuak, erreka guziak garbituak, lurra irauliak, arthoak jorratuak.

Gau batez, gopor esnea, xingar-axalak eta artho-xigorrak supazterrean emaita ahantzirik joan ziren guziak oherat, eta, Laminak, gaitziturik, joan ziren bertze bas-herri batetarat, urrun, biziki urrun, sekulan gehiago ez baitziren Bazterretxeko lanetarat agertu.

9.

LAMINA, LAKHAREN BARNEAN

Etxe batean, non nahi sartzen omen zitzaizkoten Laminak.

Arrats batez, oherakoan, etxek-andreak, uste gabean, lakha bat ahoz beheiti emanik, Lamin bat atxeman zuen, biharamunean, lakharen barnean ithoa; ontsa harritu baitzen, sinhesten ahal ere duzuen bezala.

Nola ez baitzen Laminik lur sainduan ehortzen, zilo bat baratze zolan eginik, han eman zuten Lamina, eta, biharamuneko, dena ausin egin zen Lamina ehortzi zen tokia, egundaino geroztik ezin garbitu baitzuten toki hura.

10.

LAMINA ETA HARRI-PIKATZAILEA

Duela aspaldi aspaldi, ba omen zen harri-pikatzaile bat.

Harriari joka akitzen zela, eta bertze zerbeit hobeko zuela, nahiko zuen aberats.

Baitzen denbora hetan Lamin hainitz, Lamin hetarik batek entzun eta, hor egiten du *Aberats*.

Bainan, ase zen hala ere, bera baino gehiagokoak oraino bazituela, eta Enperadore nahiko zukeen. Eta *Enperadore* egin zuen Laminak.

Uda-min batez, iguzkiak kexarazi zuen, eta bere buruarekin egin zuen: Iguzki hobeko zuela. Eta *Iguzki* egin zuen Laminak.

Bainan, aroa pitta bat goibeldurik, hedoi aintzinean eman zitzaion, eta gaitzitua osoki, hedoi hobe zuela bururatu zitzaion. Eta *Hedoi* ezin zuen Laminak.

Bainan, uri-pesia batzu gaitzak igortzen zituela lurrera, ohartzen da Hedoia harroka handi bat harrotzen ere ez zuela, eta hedoi baino

nahiagoko zukeen harroka. Eta *Harroka* egin zuen Laminak.

Baina, burdin-mailua eskuan, gizon batek puska pus karen ondotik jauzarazi zion, eta gizon hura behar zuela eman zen oihuka. Eta *Harri-pikatzaille* egin zuen beraz Laminak, trufaz erraiten ziola:

«*Bat* duenak *bertzea* nahi; horra aintzinean bezenbat bahaizela! Gaurgoiti, gauden beraz hola hola: ni *Lamin* eta hi *Harri-pikatzaille*».

Eta Lamina bethikotz itzali zitzaion Harri-pikatzaileri.

**JESUS JAUNA ETA
JONDONI PETRI**

1. OGI JOTZEA

Bertze orduz, beraz, Jesus Jauna bazabilan mundu huntan, JonDoni Petri handiarekin.

Ilhunte batez, lo egitea galdatu zuten etxe batean, eta baietz erran zioten berehala, ganbera bat, eta ganbera hartan ohe bat, izanen zutela.

Sari zerbeit jende heieri eman beharrez, aire berean galdegin zioten Jesusek zer lanetan ari behar ziren biharamunean, eta erran zioten ogi jotzen ari behar zirela. Jesusek manatu zioten orduan, desmezua eman zezoten langileeri, ogiak joko zituztela harek eta haren lagunak. Eta erran bezala egin zuten jende heiek.

Biharamunean, etxeko nausiak ongi uste zuen Jesus eta JonDoni Petri argia gabe hasiko zirela lanean. Bainan, hauk batre ez mugitzen! Kexu ziren bazterrak...

Hor, menturatzen da nausia ganberan sarturik erraitera: «hainbertze ogi izanki jotzeko eta

ez zirenez bada ohartzen argia zela aspaldi hartan?».

—Hek baietz, jeikiko zirela.

Bainan, nola bethi ohean baitzauden, kexaturik, erran zioten berriz ere nausiak: hean jeikigogo zutenez, bai ala ez?

—Hek bethi baietz, jeikitzaera zoazila... Bainan, sekulan ez jeikitzen.

Hasarre gorrian orduan, makila batekin heldu zaiote nausia, eta bietarik, ohe-hegian zagona — JonDoni Petri gaizoa— ongi zafratzen du, eta badoa.

Jesusek, zertako ere ez baitzuen oraino jeiki nahi, JonDoni Petri intzire eta intzire entzunik, erraiten dio bere lagunari: «Jende hoik arras kexu ditiaguk. haugi ohe-xokora, hire uspel hoien ferekatzera; joko haute bertzela berriz ere, hegi hortan».

JonDoni Petri sekulan xokoan eman orduko, debruek hartua sartzen da hor berriz ere nausia, bere makilarekin, oihuka erranez: «Zagozte ixtant bat, zagozte!... Ikusiko diagu berehala, ez zaiztenez oraikoan ohetik jeikiko!... Doi doia izan baititu hegikoak, zokokoaren aldi orai!». Eta ohe

xokoan emana zen JonDoni Petri jotzen du berriz ere, eta ederki zafratzen.

Jeiki ziren beraz orduan —JonDoni Petri intzire eta intzire— eta, ogiak meta batean ezarririk, su eman zioten. Eta, su harekin, ogi guziak bihitsu ziren, lastoa alde baterat eman, arlantza eta ahotza bertzerat, eta ogia bertze batetarat.

* * *

Jende hek loriatu ziren, eta zalu ahandzi zituzten goizako kexamenduak oro. Eta nola ez baitzakiten deuseren gordetzen, Jesusek suarekin bihitsu zituela ogiak heien ganik jakinik, auzo batzuek su eman zioten hek ere beren ogieri, eta... beren ogi guziak erre.

2. BOKETA

Bertz-aldi batez, jende behar batzuen gana joan ziren Jesus eta JonDoni Petri, gaua heien etxean iragan behar zutela; eta hala egin ere zuten.

Biharamunean, urruntzearekin, jende heieri galdegin zioten Jesusek: zer ari behar ziren egun hartan? Eta ihardetsi zioten bokata puxkila bat behar zutela xuritu. —Jesusek orduan: «Goizean hasi lanak iraun dezauzuetela arrats arte!». — «Bai, urrun da segurki arrats arte huntako lanik izanen baitugu. Puxketeria zerbeit dugu doi-doia». —Jesusek berriz: «Ene hitzak izan dezala podore!».

Eta hori erran eta joan ziren...

Jende gaixo hek bokata xuritzen hasi, eta bethi athera, bethi athera, arrats arteko lana izan zuten, eta arratsean, mendia bezen gorako oihaleria bazuten, ez baitzakiten gehiago non koka hura guzia.

Eta auzoko jende abarizios zikoitz batzuek, jakinik zer gerthatu zitzaieten beharño heieri, Jesus eta JonDoni Petriri galdatu zioten ethor zitezen, gauaren iragaiteko, heien etxera. Galdegina egin zuen Jesus onak: eta biharamunean, bertze etxean bezperan bezala, erran zioten jende hekiei: «Zer ari behar zarete egun?». — «Ori, Jauna, puxka bat izan eta, hura behar ginuke *zenbat den* ikertu, miatu...». Eta Jesusek berehala: «Goizean hasi lanak arrats arte iraun dezautzuetela!».

—«Oh! Jauna, ez dugu arrats arteko lanik izanen, gure diru pittarekin!»... Jesusek berriz: «Ene hitzak izan beza podore!». Eta hori erranik, joan ziren...

Jende zikoitz hek loriatu ziren. Zer urthe eta zilar meta behar zuten arratsean!...

Lana hasi gabe eta lan hartarik den mendrenik ez gero galtzeko, joan ziren, salbu zuek eta, *bakar-tokira, zerbitzuetara* eta, handik ezin atheraz, han egon behartu zitzaieten arrats arte!!...

3.

OGI-EZPALAK

Eskual-Herrian zabilan, orduan ere, Jesus Jauna, JonDoni Petri lagun.

Landa handi batean, ogi sartzen ari ziren jendeak, eta Jesusek galdegiten diote: «Hean baduten polliki?». —«Gauza gutti, Jauna, arras gauza gutti».

Jesus, hitz bat gehiago erran ere gabe, urrundu zen berehala.

Urrunago, bertze landa batean, hala hala, ogi sartzen ari ziren jendeak. «Baduzue polliki?». — «Bai, Jauna, bai! Gutiago ere izan ginezakeen, eta Jainkoak emanaz, Jainkoari zor diozkagu eskerrak».

Jesusek orduan JonDoni Petriri: «Jende horiek ezpal bezanbat gaitzeru izanen die».

Eta JonDoni Petrik, gibel aire puxka bat gelditurik, ahapetik berehala jende heieri: «Ezpal hainitz egitzue, eta egitzue beraz ttipiak!».

4. EZKONTZAK

Bertze aldi batez, Jesus Jaunak ez ikhusiarena egiten zuelarik, JonDoni Petri eman zen aberatsak beharrekin ezkondu nahiz, eta oraino sendoak eriekin, edo handiak ttipiekin.

Jesus Jaunak erran zion hatik laster: holako ezkontza guti eginen zuela.

Eta, Jesusek aintzinetik ikusi bezala, hasi lana utzi behartu zitzaion JonDoni Petriri, nehor gutik onhesten zuelakotz harek nahikako ezkontzarik.

Bizkitartean, ezkontgai *handi* zonbeit ezkondu ziren eta ezkontzen dire oraino, egungo egunean, *ttipi koxkorro* batzuekin.

5.

EMAZTEKI ZIRTZILA ETA EMAZTEKI GARBIA

Bertze egun batez, bero ari zen biziki, eta bidean egarritu ziren Jesus eta JonDoni Petri. Iturri baten ondoan iragaitearekin, Jesusek hala galdaturik, emazteki batek emaiten diote edatera baso zikin batean.

Jesusek, edan ondoan, basoa itzuli zion emaztekiari, erranez: «Jainkoak eman dezauzula *lagun on!*».

Urrunago joan eta, berriz ere egarritu ziren, eta bertze emazteki batek, baso garbi garbi batean eman zioten edatera.

Jesusek orduan: «Jainkoak eman dezauzula *lagun total!*».

Zonbeit hurratsez urrundu zirelarik, JonDoni Petrik, halako hasarre batean, erran zion Jesusi: «Jauna, zer iduritu zauzu, bada, lagun on bat agindu duzularik lehenbiziko emazteki zantzailari, eta lagun total bat, aldiz, bigarren emazteki hain garbiari?».

Eta Jesusek berehala: «Lehenbiziko harek, lagun on batekin ere, izanen dik lanik aski; eta, aldiz, bigarrena, lagun totalaren xuxen ibilarazteko ere gai izanen duk».

6. EMAZTEAREN ETA DEBRUAREN BURUAK

Egun batez, Jesus Jaunak eta JonDoni Petrik, bidean doazilarik, ikusten dituzte emazteki bat eta debru bat, tira-ahala mokoka ari.

Heien gana lasterka joanik, JonDoni Petri suharrak mozten diote bieri burua.

Jesusek gaizkitu zuen berehala eta handizki, eta manatu zion: joan zadien aire berean buru heien beren tokietan emaitera.

Bainan, JonDoni Petri gaiztoa, bere hutsaren urrikiaz dena hartua, nahasi zen, eta emaztekiari ezarri zion debruaren burua, eta debruari aldiz emaztekiarena!!!

Orduz geroztik da erraiten: «Emazteki buru... debru buru».

7.

JONDONI PETRIREN ZALDIA

Egun batez, Jesus Jaunak erran zion JonDoni Petriri: «Zaldi bat emanen deat, *Gure Aita* erraiten badautak, bururen buru, gogoa batre barraiatu gabe».

«Bai! hoi gauza errexa manatzen dautazu!...».

Eta tarrapatzen hasten da JonDoni Petri: «Gure Aita zeruetan zarena, erabil bedi sainduki zure izena... Bainan, Jauna, zelarekilakoa izanen da zaldia, ala zelarik gabekoa?».

Eta Jesusek: «Ez duk orai izanen ez zaldirik, ez eta ere zelarik».

8.

ORGA UZKAILIAK

Jesus Jauna eta JonDoni Petri bidean zoatzilarik, Eskual-Herrian, kausitzen dute gizon bat, orgak uzkailirik, belauniko Jainkoari othoitzean orgak altxa zetzon. Jesus aldetik iragaiten zaio, batre behatu ere gabe.

Urrunago joan eta, kausitzen dute bertze gizon bat, orgak uzkailirik hura ere, eta bere orgeri ari zena, hementik har eta hantik altxa, indarka, kexatua, izerditan, etsaiaren izenak eta oro erranez errabian.

Jesus Jaunak berehala erraiten dio JonDoni Petriri: «Haugi; gizon hori behar diagu lagundu bere organ altxatzen».

JonDoni Petrik erraiten dio: «Zer, jauna! atxi-ko gizona ez dugu lagundu, othoitzean ari zelarik, eta hau behar dugu egin orai, etsaiaren izenak eta oro erraiten dituelarik!».

Eta Jesus Jaunak ihardetsi zion JonDoni Petriri: «Hunek egin ahalak egiten ditik, eta harek ez».

9.

ZALDI FERRA ETA GEREZIAK

Behin batez, Eskual-herrian gaindi zoazilarik, Jesus Jaunak, lurrean zerbeit erakusten ziola, erran zion JonDoni Petriri: «Altxazak lurreko ferra hoi». Bainan JonDoni Petri, ixilka ostiko batez jotzen zuela zaldi-ferra, bere buruarekin hasi zen: «Zertako altxa burdin txar hoi?».

Jesus Jaunak, orduan, ixil ixila harek ere, berak altxatu zuen ferra, eta, herrirat heltzean, harotz bati saldu, bi sosenan. Bi soseko harekin, gero, gereziak erosi zituen eta bideari berriz eman ziren.

Bero ari zuen isuski. JonDoni Petri, ahoa agortua, alderdi guzietarat beha zagon, bere buruarekin solasean: «Ez othe diagu ithurriño bat ere ikusiko hemen gaindi?».

Hainbertzenarekin, Jesus Jaunari —alegia eta deusik ez— gerezi bat erori zitzaion sakelatik. JonDoni Petrik altxatu zuen berehala eta ahorat ereman ithoka, beldurrez eta Jesus Jaunak ikus.

Urruntxago, behin, bietan, hamarretan, hogoietan, gauza bera bethi: Jesus Jaunak bota eta JonDoni Petrik jan, azken gereziraino.

Gero gelditu ziren doi-doia, arbola baten itzalpean, eta Jesus Jaunak erran zion JonDoni Petriri: «Behin bakarrik kurtu izan bahintz zaldiferraren altxatzeko, ez huen hogoi aldiz kurtzearen beharrik izanen gerezien jateko!».

10.

URHE-ZILARRAK ELHORRI-XURIAN

Jesus Jauna eta JonDoni Petri hemen gaindi zabiltzalarik, pobre-behar guzieren, amoina zerbeit norbeiti hartu zutelarik, bethi solas hau bera entzuten zioten JonDoni Petrik: «Esker mila: Jainko onak itzul dezautzula!».

JonDoni Petrik orduan erran zion Jesus Jaunari: «Jauna, ez noake gehiago zurekin; bazter guziak zorrez betheak dituzu eta; ezen, eskale guziek hau derasate bethi: “Jainkoak itzul dezautzula!”».

—Eta Jesus Jaunak ihardetsi zion berehala: «Nerekin aski ibili balin bahaiz, Piarres, goazen bakotxa bere alde». Eta hala egin ere zuten.

Bainan, ordu berean, Jesus Jauna hurbildu zitzaion elhorri-xuri ondo bati, hura inharrosi, eta sekulako urhe-zilarrak handik erorrarazi.

Zilar eta urheak *ttin*, *ttin*, *ttin* erortzen entzutearekin, laster egin zuen JonDoni Petrik, eta diruaren biltzen hantxet hasi.

Orduan, Jesus Jaunak erran zion: «Ez, Piarres, ez; diru hoi ez bil! Horren beharretan nauk, nere zorren pagatzeko».

Bainan, JonDoni Petrik ihardetsi zion, xitun xitun:

«Oi, Jauna, zorrak errexki ordainduko ditutzu zuk, orai eta geroan, eta zure lagun nahi naiz bethi».

11.

ESPAINIA ETA BAKEA

Aldi hartan, Jesus Jauna eta JonDoni Petri bazabiltzan Espainian. Herri batean iragaiten ari zirelarik, herri hartako buruzagiak jin zitzaizkoten, Ebanjelioa entzun beharrez.

Ebanjelioa entzun eta, JonDoni Petriri hurbildurik, erran zioten ahapetik: «Jauna, zure beharretan ginitazke. Nausiaren ganik ardietsi behar dauzkutzu lau gauza, gure erresumarentzat: *ogi*, *arno* eta *haragi* nasaiki, eta gero *bakea*, bethi *bakea*».

Baina, Jesusek, heien galdea entzunik eta heiek alderat itzulrik, erran zioten: «Lau gauza horiek ez doazke elgarrekin. Ogi, arno eta haragi, izanen duzue, eta nasaiki, bainan ez bakerik».

Horra zertako baden Espainian jateko eta edateko, bainan, geroztik, eskas dute *bakea*.

12.

JAINKOAREN BEGIA

Egun batez, Jesus Jauna eta JonDoni Petri elgarrekin zoazilarik, JonDoni Petri, goseak zinez hamikatua, lurrerat erori ogi-buruen altxatzen eman zen, erhien artean bihiak porroskatu eta, heien ixilka gero jateko.

Eta horra Jesusek erraiten diola: «Piarres, hean, behazok bada ene buru-gibelari».

—«Ai, Jaun! Baduzu hor begi handi handi bat!».

—«Bai, eta begi horrekin ikusia haut doi-doia, ogi buru biltzen ari hintzela».

13.

ONAK ETA GAIXTOAK

Ihurzuria, egun batez, herri baten gainera eroririk, JonDoni Petri gaizoak galdegin zion Jesus Jaunari: «Jauna, ihurzuria hola zertako erori da jende onen eta tzarren gainera? Zertako ez gaixtoen gainera bakarrik?».

Jesusek ez zion kuxean deus ihardetsi.

Urrunago joan eta, Jesus Jaunak erraiten dio JonDoni Petriri: «Piarres, erle-ume hori harrezak».

—«Kofoinik ez dugu, Jauna».

—«Bardin dik: golkoan emak».

Golkoan emaiten du beraz JonDoni Petrik, eta berehala, oihuz ere hasten: «Atx! Denak sista ari zaizkit! Atx!...».

Urruntxago gero, Jesus Jaunak: «Emanezadak erle-umea, hortxeko kofoin hortan sarraraz dezadan».

—«Jauna, segur guziak lehertu ditudala».

—«Zertako?».

—«Sistatzen baininduten».

—«Sistatzen? *Guziek?* Zertako leher beraz *guziak, onak eta gaixtoak?*».

14.

IHIZKO HESIA

Jesus Jauna eta JonDoni Petri bazabiltzan beraz Eskual Herrian.

Jendeek bazakiten, orduan, noiz behar ziren hil.

Egun batez, landa baten bazterretik zoazilarik, Jesus Jaunak ikusten du gizon bat, ihizko hesi batez landaren hesten ari zela. Berehala, galdatzen dio Jesusek zertako egiten duen zerradura bat hoin ez-deusa.

«Oh! Jauna, hirur egunen buruko hil beharra naiz. Nere hesiak iraunen ahal du nik bezenbat!».

Eta Jesusek, ordu berean: «Hola denaz geroz, hemendik harat ez dakikezue gehiago, noiz hil behar zaizten».

15.

DAFAILA, ASTOA ETA MAKILA

Bertz-orduz, etxe batean, baziren hiru seme.

Egun batez, zaharrenak erraiten dio bere amari: «Ama, egitzu laster opilak, joan nadin gero fortuna egitera».

Amak egiten ditu opilak, eta semea abiatzen da bidez-bide. Zoalarik, ur-bazter batean kausitzen ditu Jesus Jauna eta JonDoni Petri.

Jesus Jaunak oihuz erraiten dio: «Errak, muthikoa, saritan truk, eremanen gaituk bertze aldera?». —«Baietz segurki!». Eta gure muthikoak ereman zituen beraz bertze aldera.

Jesus Jaunak, orduan, saritzat eman zion *dafail* bat, erranez: «To, harzak dafail hau. Gose-tzen edo egarritzen haizen aldi guziez, aski dukek erraitea: “*Dafaila, heda hadi!*”, eta dafail horren gainean, izanen duk, berehala, behar dukan jateko edo edateko guzia».

Gure muthikoa, fortuna jada egina zuela loriatua, abiatzen da kuxean etxe-alde. Joan,

joan, bethi joan, arratsean heltzen da ostatu batetara, eta oherakoan, dafail baliosa emaiten diote altxatzera ostatuko jendeeri, erranez: Dafail huni ez gero erran, othoi: "*Dafaila, heda hadi!*"». —

«Ezetz, segurki!».

Bainan muthikoa ohera joan orduko, ostalerek erran zioten dafailari: «*Dafaila, heda hadi!*». Eta, berehala, dafailaren ganean, *brist* eta *brast* eman ziren sekulako jatekoak eta edatekoak! Eta ez ziren jende hek guti harritu.

Berehala, dafail hura bertze hala halako batean trukaturik, ixil ixila, atseginez xoxotuak, joan ziren gero ohera.

Biharamunean, ostatutik urrundu zeneko, ogi gosetua ere baitzen gure muthikoa, arbola baten pean hedatu zuen dafaila, erranez: «*Dafaila, heda hadi!*». Baina, erran eta erran hura arizana gatik, dafail-basa hutsik gelditu zen, eta gure muthikoa, bere bihotz-minarekin zozotua, etxerat itzuli zen, fortunarik egin gabe.

Handik laster, bigarren semeak erraiten dio amari: «Ama, egitzu laster opilak, joan nadin gero fortuna egitera».

Amak egiten ditu opilak, eta semea badoa bidez-bide.

Ur-bazter berean, kausitzen ditu, harek ere, Jesus Jauna eta JonDoni Petri.

Jesus Jaunak oihu egiten dio: «Errak, muthikoa, saritan truk, eremanen gaituk bertze aldera?». —«Baietz, segurki!». Eta gure muthikoak ereman zituen bertze aldera.

Jesus Jaunak, orduan, saritzat emaiten dio asto bat, erranez: «To, harzak asto hau. Diru beharretan haiteken guzian, errok asto huni: *"Lanari, ene astoa!"* eta asto horrek, berehala, urhea eginen dauk purrustaka».

Gure muthikoa, fortuna egin duela loriatua, abiatzen da kuxean etxe-alde.

Arratsean, heltzen da hura ere, anaia zaharrena joan zen ostatura, eta, oherakoan, astoa emaiten diote eskuetara, erranez: «Asto huni ez gero erran, othoi: *"Lanari, ene astoa!"*». — «Ezetz, segurki!».

Baina, muthikoa ohera joan orduko, ostalerek erran zioten astoari: «*Lanari, ene astoa!*». Eta, berehala, hasten zaiote astoa, urhea egin eta egin purrustaka. Eta ez ziren jende hek guti harritu.

Berehala asto hura bertze hala halako batean trukutzen diote, eta ixil ixila, gero, badoazi ohera.

Biharamunean, ostatutik urrundu zeneko, astoari erraiten dio gure muthikoak: «*Lanari, ene astoa!*». Bainan, salbu zuek eta, *bertze hartarik* egin zion astoak, purrustaka. Eta, gure muthikoa, fortunarik ez zuela egin, zozotua itzuli zen etxerat.

* * *

Handik laster, hirugarren semeak erraiten dio amari: «Ama, egitzu laster opilak, ni joan nadin fortuna egitera».

Amak egiten ditu opilak, eta semea badoa bidez-bide.

Bethi ur-bazter berean, kausitzen ditu, harek ere, Jesus Jauna eta JonDoni Petri.

Jesus Jaunak hala galdaturik, ereman zituen biak bertze aldera, eta Jesus Jaunak, saritzat eman zion makila bat, erranez: «Nihun sekulan etsaiik atheratzen balin bazauk, makila huni errok: *“Zafra, Maria, zafra!”* eta ikusiko duk ikusiko dukana».

Agur eta milesker, arratseko heltzen da muthikoa, bere bi anaiak larrutu zituzten ostatu hartara berera.

Oherakoan, erraiten diote ostalereri: «Altxa zadazue, othoi, makila hau, bihar goiz arte. Bainen, zuen onetan, ez zaiozuela gero erran: *“Zafra, Maria, zafra!”*». — «Ezetz, segurki».

Baina, muthikoa ohera joan orduko, ostalerek, makila harturik, erraiten diote: «*Zafra, Maria, zafra!*».

Ah! baia? Makila hasten zaiote, hantxet, kiski, kaska, zafra eta zafra, jendeeri eta gauzeeri zapartaka, oro xehatu beharrez. *Ai*, hemendik, *atx*, handik, hasten dire ostalerek. Eta, makila nihundik ezin geldiaraz! Jo eta jo, hura bethi ari.

Azkenean, harramantzetara jeikitzen da gure muthikoa; eta, erhotuak, ostalerek hasten zaizko oihuka: «Othoi, othoi, geldiaraz zazu makila! Eta

“*Heda hadi, dafaila!*” eta “*Lanari, ene astoa!*” oro itzuliko dauzkitzugu».

Gure muthikoak, «*Geldi, Maria, geldi!*» erranik, geldiarazi zuen makila; eta *Lanari Astoaren* ganean, *Dafaila, heda hadi* beso azpian, *Zafra, Maria, zafra* eskuan itzuli zen etxerat.

Eta bere amarekin, eta bi anaiekin, aberats bizi izan zen, Jainkoak daki zonbat luzaz!

Ongi bizi izan baziren, arabera hartarat hil ziren.

16.

HARRIA ETA BEHI-ONGARRIA

Jesus Jauna et JonDoni Petri bazoazin egun batez elgarrekin.

Bazterteri beha eman zen JonDoni Petri, eta harri handi bat zangoarekin koskatu zuen, ontsa min hartu baitzuen, gaizoa.

Kexaturik, hartu zuen eskuetan, besagainka arthikitzeko. Baina, Jesus Jaunak erran zion orduan:

«Ez hadila hola kexa! Harri gogor hortarik eginen diat *Eskualduna*». Eta hala egin ere zuen.

Urrunago, berriz bazoazilarik, zabal zabala erortzer zen JonDoni Petri, behi-ongarri baten gainean lerraturik.

Kexatu zen oraino gaizoa. Baina, Jesus Jaunak erran zion:

«Ez hadila bada kexa, Piarres; eta go'mak non zangoak eman!... Zer eginen diagu behi-ongarri hortarik?

—Egizu *Gallegoa*, Jauna.

—Gallegoa eginen diagu beraz, Piarres». Eta hala egin ere zuen Jesus Jaunak.

17.

BI BESO, BI ZANGO, SABEL BAKAR BAT

Egun batez, JonDoni Petri, gogoetan luzaz egonik, eman zitzaion galdez Jesus Jaunari:

«Jauna, bi beso, bi zango, bi begi, bi beharri ditugun bezala, zertako ez ditugu ere bi sabel?».

Eta Jesus Jaunak ihardetsi zion berehala:

«Baten hazteak ere lanik aski emanen diola-kotz gizonari, Piarres».

18.

TRENTEKUTXILO

Jesus Jauna eta JonDoni Petri Eskual-herrian zabiltzalarik, buruz buru egin zuten, egun batez, soldado ibili eta, puxka bat kolpatua zelakotz, eske zabilan gizon batekin.

Soldado zaharrak galdegin zion beraz amoina Jesus Jaunari. Eta Jesus Jaunak ihardetsi zion, sosik ez zuela, bainan, zerbeit emanen ziola, halere: «Zaku bat nahi duzu orai berehala, ala zerua geroan?».

Eta ahapetik, JonDoni Petri ari zitzaion:

«Galdezok zerua!... zerua».

Eta gizonak oihuz ihardetsi zion:

«Errexki mintzo zira eta zu!... Zerurat joan arte bizi lehar ez balitz, ba!... Jauna, emadazu othoi zaku bat...».

Eta zaku bat emaiten, erraiten dio Jesus Jaunak:

«Deus behar-orduetan, aski diozu erraitera: *Trentekutxilo!*».

Agur eta milesker, JonDoni Petri aphaletik erasian ari zitzaiola, badoa gure gizona; eta, handik berehala, huna non heldu zaion okin bat, bolanjer bat, bere karroa ogi bero beroz bethe-rik. Eta soldado ohiak galdegitzen dio okinari, hean emanen dion ogi puxka bat?

«—Zer uste duk ala hiretzat ditudala ene ogiak? Ez duk ukanen, eta hoa hire bidean!».

Ah! Baia?... Eskaleak, berehala, oihu egiten du: «*Trintekutxilo!...*». Eta, hantxet, ogiz bethe-tzen zaio bere zakua. Eta lorietan joan zen handik, zonbeit egunen jatekoarekin.

Handik laster, zerga-biltzaile bat aintzinean iragan zitzaion, bere asto bat diruz kargaturik, eta gure gizonak oihu egin zion beraz:

«Sos bat edo bertze emadazut, othoi?

—Sos bat edo bertze? Ez eta ardit bat ere! Zer uste duk ala hire muttur pullitarendako bil-duak ditudala diru hauk oro?».

Erran badu erran, oihuz hasten da soldado zaharra:

«*Trentekutxilo!...*». eta, hantxet, urhez bethetzen zaio bere zaku handia.

Eta gero, aberats zen hola, eta bethikotz.

* * *

Handik laster ezkondu zen eta dohatsu bizi zen, egun guzietz bere atheraldia deskantsuz eginenez.

Hor, ohartzen da, egun batez, bere andrea bethi eta ilhunago hiratzen ari zaiola.

«Zer duzu bada ilhun hola izaiteko? Ez ditutzu nahi ditutzun guziak?».

Andreak ez zion lehenik deusik aithortu, baina gero erran zion, hura atheratzen zen aldi guzietz, jiten zitzaiola gizon handi itsusi bat, harriturik ikaretan atxikitzen zuen mamu bat.

Biharamunean, soldado xaharrak egiten du alegia eta kanporat joaiten, eta gero, eman zen athe-xokoan gorderik.

Hor heldu da gizon itsusia, eta gure soldadoa emaiten da oihuz: «*Trentekutxilo!...*» eta, bere-

hala, zakuaren barnera, buruz beheiti sartzen da gizon itsusia. Orduan jotzen, ehotzen du soldadoak eta hantxet... hiltzen.

Gero, haren hezurak eremaiten ditu herriko harotzari, hezur heiekin zerbeit eginarazi beharrez.

Harotzak kurutze bat nahi ukan zuen egin. Bainan, nehondik ez zuen lana bururatu ahal izan, eta, hola seguratu ziren *debru* bat zela delako gizon itsusi hura.

* * *

Xahartu eta hil zen azkenean gure soldado ohia. Bainan, hil baino lehen, bere andreari galdegin zion othoi bere zakua, kaxan, hil-kutxan eman zezon.

Bere zakuarekin joan zen beraz zeruko atherat.

Bainan, JonDoni Petrik, atherik ideki gabe batere, leiho ttiki batetik behatu zion, eta gure gizonttoa berehala ezagaturik, oihuka eman zitzaion:

«Norat heldu haiz?... Zerurat? Hi, zerurat?... Jesus Jaunak, lehen, hauta eman zaukalarikz eru hunen eta zaku trastu baten artean, zalukara utzi huen zerua, zakuaren hartzeko! Hire zakua- rekin, hoa beraz orai nahi dukan tokira...». Eta brixtez hetsi zion leiho ttikia.

Bazoan beraz gure gizon gaixoa ifernura buruz. Bainan, huna non biderat atheratzen zaiz- kon sekulako debruak, beren sardi xorrotxak eskuan, oihuka:

«Norat jin uste duk? Ifernurat? Haizen bezala- koa! Orai zonbeit urthe, gure aita hil daukuk lur- gainean. Hoa hemendik, eta laster, zuhur balin baduk!...»:

Heldu da beraz, berriz oraino, zerurat buruz. Eta, aldi huntan, uste-gabetarik, JonDoni Petrik athea erdi-idekia utzirik, parabisuan sar- tzen da soldado xaharra.

Bainan JonDoni Petri lasterxko ohartzen zaio, eta oihuz emaiten: Lekuak huts ditzan eta zalu- kara.

Gure gizonak zerbeit erran nahi eta JonDoni Petrik ez zion deus aditu nahi.

Zer egin ez jakinez gehiago, oihuka emaiten da soldado xaharra: «*Trentekutxilo!...*». Eta, JonDoni Petri zapartaka ari zen, zakuaren barnerat ez joan nahiz... Bainan —oh, Jainkoa, zuk barka— nahi bazuen eta ez bazuen, zaku madarikatuan sartu behar izan zitzaion, Jesus Jaunak hola lehen manatu izan zuelakotz.

Hainbertzenarekin, Ama-Birjina hurbildu zen tarrapata hetara.

Soldado xaharrarenak entzunik, oro, berehala, hirriño batekin antolatu zituen: JonDoni Petri libratu zuen, maiteki balakatu, eta... soldadoa zeruan sarrarazi.

Han ikusiko dugu, harat egun batez joaiten girelarik, athearen ondo-ondoan, eskuineko aldetik.

19.

ERREGINA BAT OIHANEAN

Behin batez, baziren jaun-andre batzu aberatsak.

Nexka bat izan zuten, *Maria Balentina* eman baitzioten izena.

Ama hil zen hamabortz urtheren buruan, eta berriz ezkondu zen aita.

Baina, bigarren andrea biziki gaixtoa athera zen neskatxarentzat. Egun batez, kanpoan aita zelarik, xerri bat hil zuen andre gaixtoak. eta gero, bere jaunari erran zion Maria Balentinak hil zuela xerria.

Aitak galdatu zion beraz haurrari, hean harek hil zuenez xerria? —Harek, ezetz!

Zonbeit egunen buruan berriz, emazteki tzar harek hiltzen du behor bat, eta jaunari erraiten dio Maria Balentinak hil duela behorra.

Berriz ere haurrari galdatzen dio beraz aitak hean harek hil duenez behorra? —Harek, ezetz!

Eta aitak sinhetsi zuen berriz ere bere haurra, zeren ez zen batre gezurtia.

Andreak, orduan, herra bihotzean, erran zion jaunari:

«Ikusten dut orai, Maria Balentinak egin guziak ongi zzaizkitzula...».

Eta emazteki tzarrak, hirugarren aldian, hil zuen... bere haurra, ezen haur bat bazuten, bigarren ezkontzako. Heiagoraka joan zen gero jaunaren ganat, eta, bethi bezala, Maria Balentinaren gain eman zituen oro.

Aitak berriz ere galdeginik hean hobenduna hura zenez, ezetz erran zion Maria Balentinak. Bainan, aldi hartan, erhotu zen aita, tzarkeria egiteko baizik ez zela gehiago haren alaba zaharrena. Eta, hor, bere hasarrean, Maria Balentinarri, bi eskuak mahain baten gainean emanarazirik, esku hetako erhiak oro pikatzen diozka, kanit handi batekin. Eta gero, egortzen du etxetik, dohala nahi duen tokira!

Nigarrez oihuka ari zen neskatxa gaixoa, eskuak odoletan, oihal zerbeiten galdez, zauri izigarrien lotzeko doia bederen!...

Abreki feratu zuen aitak. Eta Maria Balentinak orduan, etxetik urruntzearekin, hau erran zion aita higuinari:

«Elhorri bat agian sarturen duzu eskutik, eta ez gero atheraturen, etxerat ni berriz itzuli artean!».

* * *

Eta, herrestaka, odoletan, urrundu zen neskatxa dohakabea.

Joan, joan, bethi nigarrez, oihan beltz batetara heltzen da arratsean, eta, ilhunpean, zilo handi batetara erortzen. Erhiak moztuak izanez, ez zitaken nehola ere handik athera. Deuseri ezin loth alabainan! Eta gau bat izigarria iragan zuen hantxet, basa ihizien beldurrean, eta zer nahi pairatzen zuela bere esku odolztatuetarik.

* * *

Biharamunean, toki hetako Erregea, ihizirat, bere xakurrekin, heldu da oihan hartara.

Xakurrak, jausian, sartzen dira Maria Balentina zagon zilo handian, ez baitzen haur gaixoa guti harritu! Bainan aita gaixtoa baino hobeak

izan ziren xakurrak. Neskatxari zauriak milikatzen diozkate maiteki, eta badoatzi...

Bainan, egun hartan berean, Erregeren muthilak xakurreri eman jatekoa etan, ahamenik hartu gabe berentzat, jateko hura guzia ekarri zioten Maria Balentinari, oihaneko zilo hartara. Eta, hala hala egiten zuten gero, egun guziguziez.

Laster kexatu zen Errege, bere xakurrak mehatzen ari zitzaizkola. Eta bizkitartean, sekulan ez bezala asetzen zituen, bere ustez...

Muthil batek hor noizpeit salatzen dio xakurrek norapeit bethi baderamatela beren jatekoa.

Segitu zituen beraz Erregek bere xakur maitteak... Eta nor harritu? Errege harritu, xakurren ondotik oihaneko ziloan sartu zelarik, eta zilo hartan neskatxa gazte bat dena odoletan kausitu zuelarik!..

Haren beraren ganik oro jakin ondoan, Errege-Jauregirat ereman zuen neskatxa dohakabea. Eta, ondoan, hala maitatu zuen Maria Balentina, non bere semearekin ezkontarazi baitzuen, eta eztei ederrenak egin ziren hamar egun osoz.

Handik laster, zorigaitzez, Errege Aita hil izan zen, eta Errege gaztea joan zen gerlara; eta haren amak Maria Balentina arras hastio baitzuen, ordutik dohakabe osoki izan zen Erregina gaixoa.

Beraz, Erregea gerlan zen denboran, eta hura etxetik urrundu zeneko, bi haur ukan zituen Maria Balentinak, biitxiak, batto bertzea bezen pullitak baitziren.

Amak berehala mezua igorri zion Erregeari, baizik eta, bi haurren orden, bi xakur izan zituela Erreginak.

Erregeak, jelosturik, ihardetsi zion berehala: xakurrak baziren xakurrak, ongi altxa zitzazten, hura etxerat itzuli artean.

Bainan ama tzar harek, Seme Erregearen egiazko mezua gorderik, bere muthileri erran zioten, Erregeren manua zela, hil zitzaten berehala Erregina eta haren bi haurrak.

Muthilen nahigabea! Hainbertze maite zuten bere Erregina! Joan ziren beraz Maria Balentina-rekin eta haren hurrekin. Bainan, Erregina eta

printze gaixtoak hiltzeko orde, Maria Balentinari egin ziozkaten soinean bi sakela handi, eta sake-la hetan haurrak ezarririk, egorri zuten Erregina: zohala handik, urrun, biziki urrun! Eta gero, beren xakurretarik hiru hilik han berean, heien bihotzak ekarri ziozkaten Erregina-Amari, eta osoki hau enganatu zuten.

* * *

Muthil bihotz onekoak urrundu orduko, haren ganat heldu bi gizon ikusi zituen Erreginak. Izitu zen berriz, bainan sosegatu ere laster, ezen bi gizon hek Jesus Jauna bera eta *JonDoni Petri* ziren, lur gainean ibilki.

Hurbildu zen beraz Jesus Jauna, eta, oro zakizkan bezala, deusik ez zion Erregina gazteari galdatu, bainan bai solasetan bihotz-altxagarrienak erran amultsuki. Esku ikaragarriak ferekatu ziozkan, eta Erreginari berehala, han berean, berriz sortu zitzaizkon bere erhiak oro.

Jesus Jaunak gero eskua altxaturik, oihan beltz haren erdian, jauregi bat ederra jali zen hantxet, lurpetik, bere baratze pullitarekin eta

ororekin. Ahuntx muñña bat ere eman zion Erreginari, beren esnearentzat, eta joan ziren gero Jesus Jauna eta JonDoni Petri. Bainan, urruntzean, Erreginari manatu zion Jesus Jaunak, *bere onetan, ez zadin sekulan athera jauregitik; erhiak eroriko zitzaizkola, jauregitik atheratzea bezen xuxen.*

Urrundu baino lehen, hatik, Jesus Jaunak berak bathaiatu zituen Erreginaren bi haurrak, *Iguzkia* deitzen zuela batto, *Ilhargia* aldiz bertzea.

* * *

Noizpeit beraz, Erregea itzuli zen gerlatik etxera; eta, berehala erran zioten, nola Erregina gaztea eta haren bi haurrak hilak ziren aspaldi hartan.

Auhenetan eman zen Errege gaztea. Eta, bere atsegabearen ahanzteko bezala, oihanez oihan abiatu zen, lagun batekin, ihizin bethi, gauaz eta egunaz.

Ilhuntxe batez, oihan beltz handian galdu ziren, eta argi bati urrunera oharturik, joan ziren

argi hari buruz. Eta holaxet aurkitu ziren Maria Balentinaren jauregi-aintzinean.

Gau hartako atherbea galdatu zuten beraz, eta, baietz, eman zioten Erreginak.

Andre gazteak berehal-berehala ezagutu zuen bere jaun Erregea, bainan ez hunek bere andre Erregina.

Afaltzerat eman zioten ederki bieri, eta gero, joan ziren beraz lo egitera.

Unhatuak izaki biak, laster lokhartu ziren.

Orduan, Erreginak, bere bi haurrak berekin harturik, ereman ziten Erregearen ohe aintzine-
ra, eta, ixil ixila, ahapetik erran zioten, jaun hura
heien aita bera zela, eta pulliki pulliki musu
eman zezoten beraz. Eta, pulliki, pulliki, batek
bertzearen ondotik, musu eman zioten, eta itza-
li ziren hiruak.

Errege ez zen deuserik ohartu, lo baitzagon ederki.

Bainan haren laguna ez zagon lo, eta oro iku-
sirik beraz, oro salatu ziozkan Erregeri. Eta
orduan, egin zuten biek, zerbeit gisaz harat
bererat jin behar zutela ondoko gauean oraino,
lo egitera.

Erran bezala jin ziren; eta alegia eta lo egin zuten beraz ondoko gauean. Bainan, Erregina gaztea haren ohearen aintzinean haurreri musuaren emanarazten ari zelarik oraino, Erregek hartu zion besoa Maria Balentinari, eta zorrozki galdegin zion, zer ari zen hola, eta nor zen hola artzeko?...

Harritu zen Erregina gaixoa; bainan gero, bere beitharatu zenean, oro aithortu ziozkan Errege-Jaunari. Loriatu zen Errege-Jauna, musu eta musu bere haurreri, musu eta musu aspaldi hartan hila zaukan bere andre maiteari.

Manatu zioten berarekin itzul zitezten etxerat, eta berehala oraino; bardin ama ere hila zela, zuela zonbeit hilabete, atsegin handienen erdian biziko zirela, lehengo atsegabe guziak ahantzirik.

Jesus Jaunak aipatu mehatxuaz deusik salatu gabe bizkitartean, ez zuen Erreginak oihan handi hartarik urrundu nahi. Erhiak eror beldur zen alabainan, jauregitik atheratzen balin bazen... Bainan, azkenean, Erregeren othoitzetarat erorizen; eta, jauregitik atheratzean berean,

—odolik batere gabe, hatik— *erhiak erori zitzaizkon!...*

* * *

Etixerat zoatzilarik, Maria Balentinaren sort-herrian, jende multzo bat bildua ikusi zuten. Eta gero, galdeginik zer zen bada, ihardetsi zioten: gizon bat zela, *elhorri bat eskuan sarturik, elhorri hura ezin atheratuz ari zena*.

Badoakote Maria Balentina, erhirik ez zuela gehiago osoki ahantzirik, eta orori erraiten diotela:

«Utz nezazue! Nik atherako diot...

—Ez duzu eginen, nehork ezin egina da eta!

—Halarikan ere...».

Hurbildu zen, eskuak hedatu zituen gizonaren gana, hura hunkitu, eta —zinezko mixterioa!— bere erhiak berriz sortu zitzaizkon, eta sortu sekulakotz!...

Xitamiru, hantxet, elhorria athera zion gizonari, eta orduan ohartu zen, *gizon hura bere aita zuela!...*

* * *

Aitari barkaturik, aita hura eta oro joan ziren beraz Erregeren Jauregirat, eta hantxet, zorion bethean bizi izan ziren, Jainkoak daki zenbat luzaz!

20. KUIAK

Jesus Jauna eta JonDoni Petri bazabiltzan beraz Eskual-Herrian, aldi hartan oraino.

Hor nonbeit, Lapurdin, batzen dute emazteki bat, kuia bat buruan zoana, bertze bat eskuan.

JonDoni Petrik erraiten dio Jesusi:

«Kuia hoik ebatsiak ditu, Jauna! Lephoa utz nezake...

—Ago ixilik, Piarres, eta arnegurik ez hola egin: *ur* baizik ez duk kuia... Ez hakiena hoi, gai-
zoa?».

Horra zertako haizu omen den, geroztik, bertzeen kuiaren *hartzea* landetan! Ur baizik ez da!

21.

ZAZPIGARREN MANAMENDUA

Behin batez, Jesus Jauna eta JonDoni Petri harat hunat bazabiltzalarik Eskual-Herrian, JonDoni Petri hasarre gorrian eman zen, ikusirik, ezker, eskuin, oro ohointzan ari zirela, nausi ala sehi, saltzaile ala erosle, langile eta deusere-ez egile.

«Jauna, zafraldi bat ona eman behar diozute ohoin tzar horieri...

—Ago ixilik, Piarres! Ohoinak balire bezala horiek oro.

—Ez direla ohoinak? Zer dire bada?

—Ohoinak izaiteko, behar liketek zazpigarren manamendu bat... Eta aspaldixkoan, nere manamenduetarik zazpigarrena khendua ditek gizonek. Horra zertako ez den gehiago ez ohointzarik, ez eta ere ohoinik.

—Bainan, zuk ez baituzu ordean manamendu hoi khendu.

—Hori duk ba, Piores!... Eta, gizonak nahi ala ez nahi, horra zertako bethi badiren —zorigaitzez— gaztigatuz beharko diren ohoinak».

22. BARDOTZE

Jesus Jauna eta JonDoni Petri, lur-gainean zabiltzalarik, unhatuak heldu izan ziren Eskual-Herriko mugarat, eta bide bazterean jarri ziren biak.

Hatsa pitta bat hartu eta, bazterrerri behako bat emanik, JonDoni Petrik erran zion Jesusi:

«Zer eginen duzu, Jauna, toki huntarik?

—Ba, to, ez Eskualdun eta ez kaskoin... eginen diagu *Bardotze*».

Eta, xutitu eta, egin zuten *Bardotze*.

23.

MIARRITZEKO AINTZIRA

Aldi batez, ilhuntxean, Jesus Jaunak eta Jon-Doni Petrik, han nonbeit, Negrezeko aldean, Miarritzen, kask, kask, kask jo zuten etxe txar bate-tako atheari. Eta, etxe hartako jendeeri galdegin zioten gau hartako atherbea.

Baietz segurki, sarrarazi zituzten.

Jesus Jaunak galdatu zioten gero, jaterat izan zezaketenez, ahamen bat bederen?

Eta jende gaixo hek aithortu zioten, deusik ez zutela emateko.

«Ikherrazue mankan.

—Ba, jauna, ba. Bainan, zorigaitzez, badaki-gu gure mankaren berri. Huna...».

Eta harritu ziren jende hek, gain-gaineraino ogiz betherik manka ikustearekin...

Belhauniko eman ziren Jesus Jaunaren aintzi-nean. Eta Jesus Jaunak galdegin zioten orduan, hean ohe bat izan zezaketenez, arras unhatuak zirela biak.

«Ohea ba, gogo onez... Bainan, mihiserik ez ginuke emaitako...

—Ikusazue berriz oraino.

—Ba badakigu, ba, Jauna, gure mihisen berri.

—Ikusazue halere...».

Eta, sekulako mihisiak atzemanik batto behar ez zen tokian, harrituak hantxet zauden jende gaixoak.

Jesus Jaunak erran zioten orduan:

«Bazter hautako etxe guzietan galdegina ginduen gau huntako atherbea... Nehork ez dauku eman zuek baizik. Gaur, entzunen duzue asko harramantza; ez izi batere. Hemen gitazke gu, zuen gerizatzeko».

Eta ohera joan ziren oro...

* * *

Gaur hartan, sekulako ihurzuriak izan ziren eta orzantz-karraskak: uria pesiaka, haizea ziri-molaka...

Biharamunean, urak eramanik, suntsituak ziren toki hetako etxeak oro, suntsituak ere etxe hetako jende guziak.

Jesus Jauna eta JonDoni Petri hartu zituen etxe txar hura zen bakarrik xutik han gelditu...

Eta sekulan joaiten bazaizte harat, Negreze-ko alderdirat, han ikusiren duzue oraino, gau izi-garri hartako uriek egin ur-geldi edo aintzira handiaren bazterrean.

IXTORIO-MIXTERIO

1.

MEZA MIXTERIOZKOA

Goizaldera, gau batez, goraxago den oihane-tik ohartu ziren artzain batzu, argi bat bazela Salbatoreko elizan.

Ondoko gauean, tenore berean, argi berari ohartu zitzaizkon berriz artzainak, eta hala hala gero aste oso batez. Laztura batek hartu zituen, eta jadanik aiphu zuten bazka-tokiz behar zirela aldaratu.

Bainan, toki gizenaren uzteak ere dolu egiten eta, elgarri erranez hasi ziren, ikusi behar zutela lehenik argi hura zer othe ziteken.

Etxolan bethi begiratzen zuten ur benedikatuarekin ongi zeinaturik, arrosarioak bainan ere makila azkar bat eskuan, abiatu ziren beraz guziak batean, goiz-alde batez.

Argia laster ikusi zuten bethi bezala, eta heien zakur artzanorrek gibelerat egin zuten, erausi eta erausi.

Ez gutiago izituak, artzainak hurbildu ziren bizkitartean, eskuak elgarri emanik, orok bat egiteko.

Ikaran beraz, nehor ez deusik atzeman gabe bidean, heltzen dira elizara, eta bethi bezala hetsia kausitzen dute.

Polliki polliki, hetarik bat menturatzen da gako xilotik behatzera, eta mututurik gelditzen da. Haren lagunek behatzen dute harek bezala, eta harrituak daude hek ere. Aldareko argiak phizturik, mezaren emaiteko soinekoak soinean, aphez bat bazen han xutik, aldarearen oinetan. Artzainek harrabots zerbait eginik athean, giberat behatu zuen aphezak, eta gero, berehala ithoka bezala, hasi zuen bere meza: «*Introibo ad altare Dei*». Eta artzainetarik batek, jakin gabe ere kasik zer erraiten zuen, kanpotik ihardetsi zion, ahalik eta hobekiena.

Eta gero, artzainek «*Eta cum spiritu tuo*» edo «*Amen*» ihardesten ziotela bethi, aphezak segitu eta akabatu zuen bere meza, eta ez artzainek nahi baino lasterrago.

Noizbait meza akabatu zenean, apheza itzuli zen atheari buruz, eta begitarte-begiak lorietan,

oihu batean erran zuen: «O! milesker, arima onak, nor ere baitzaizte! Hoinbertze urthe hartan beha nindagon, meza hau erran beharrez zeruan sartzeko! Nehor ez zen hemen sekulan, niri ihardesteko! Milesker berriz ere! ez zaituztet zerutik ahantziko». Eta hainbertzenarekin, suntsitu zen apheza.

* * *

Sekulako bildotxak izan zituzten, urthe hartan, gure artzainek... Bainan, ez toki hetan bere-tan. Bazkaz aldaratu ziren biharamunean berean.

2.

SALBATOREKO GANDERAILUA

Orai aspaldi, duela zortzi bederatzi ehun urthe, Lohibarriaz eta Mikelaberroaz bertze etxerik ez omen zen Mendiben.

Lohibarreko muthila joan zen, egun batez, Galharbeko-potxara, behi batzuen ondotik. Harat hunat zabilalarik, harpe batean ikusten du Basa-Andere bat, *orai Salvatoreko elizan den ganderailua garbiturik*, urrezko orraze batekin orraztaten ari zela.

Iguzkiak bezala dirdirutzen ere zuelakotz, ganderailua galdatzen dio muthilak Basa-Andereari. Basa-Andereak ezetz. Bainan, azkenean, othoizka eta othoizka luzaz arizan ondoan, ganderailu ederra eskuratzen du muthilak, eta badoa.

Basa-Anderea laster ohartzen da muthilak Salvatorekotzat edeki diola ganderailua eta elizarat buruz doala. Oihu garrasiaka abiatzen zaio

ondotik, eta hainbertzenarekin, *Basa-Jauna* agertzen da gain batean, jauzika heldu hura ere.

Muthilak jadanik bere buruaz etsitua zuen, noiz eta ere leherturik heltzen baita Salvatore-rat, eta oihuka hasten: «Jon Doni Salvatore, zuretzat nuen, othoi urrikal zakizkit!». Eta berehala, bere baitarik jo eta jo hasten da Salvatore-ko zeinua. Basa-Anderea eta Basa-Jauna gelditu ziren kolpez orduan berean, eta Basa-Jaunak oihu egin zion muthilari: «Baliatzen zauk, segur, joare tzar hori jo eta jo eman baita... Bainan, barurik lehenbiziko aldian atzemaiten hautalarik, go'mak hihauri».

* * *

Handik zombait egunen buruan, muthila berriz badoa mendira, bezperan ogi joiten arizantik. Bat batean, bihurgune batean, jalitzen zaio Basa-Jauna. Harritzen da muthikoa, eta bere buruari hazka emaiten, harenak egina duela oraikoan; eta bezperaz geroztik buruan kokatuak, erhien artean kausitzen ditu hiruzpalau ogi bihi. *Krak*, ahoan emaiten ditu, baruaren hauste-

ko, eta... Basa-Jauna itzali zen eta sekulan gehi-ago ez agertu. Bainan muthila sekulan gehiago ez da *barurik* igan mendirat.

Lohibarreko muthilak, erran bezala egin zuen ganderailuaz. Salvatoreko elizarat ereman zuen, eta han ikus ditake egungo egunean oraino. Bainan ez da lehen bezain eder, segurki! Españolek eliza bi aldiz errerik, beltz beltza egin da eta eta beltz beltza egon. Mendibiarrek nahi izan zuten orduan herrirat ereman. Bainan, Haritz-Kurutxe-tako lephotik beherago ezin ereman ahal zuten egundaino. Bi behi pareekin, lauzkatuz, bermatu ziren, eta behin baino gehiagotan; bethi debaldetan... eta geroztik han dago, bethi Salvatoreko elizan, eta han egonen ere da bethi.

3. XAINDIA

Arrats batez, orai duela aspaldi, Bithiiña Inhurrian ari ziren artho xuritzen.

Bat batean, ohartzen da muthila bere haitzurrotxa landan ahortzi duela; eta tresna haren beharretan ere delakotz arthoen errekatzeko, oihu egiten du. «hamar sos eman lezozkela, gogotik, haitzurrotxaren ekartzaileari».

Etxeko sehiak, —neskatxa gazte batek— diruaren gatik, erraiten dio berehala: «joanen dela hura bilha», eta badoa.

Neskatxa kanporat orduko, bere hamar sosekoaren doluz, urrikitzen zaio muthilari, eta bere khexuan, sakreka hasirik, erraiten du: «*Debruak ereman baleza bederen!*».

Hainbertzenarekin, oihu-garrasia bat entzuten dute urrunera, eta handik ixtanteko, Inhurriako ximineiaren ondoan, —ez gorago— airean hartua eta eremana, iragaiten da neskaxa dohakabea. Eta han iragaitean, eskaratzera art-hikitzen du haitzurrotxa, erranez: «Horra zuen

haitzurrotxa! Nere diru gosearen gatik, ni, orai, izpiritu gaixtoak hartua naiz eta airean eremana...».

Inhurriko jende guziak, eta heiekin auzoak oro eman ziren, oihuka, hau gaixoaren segi. Hatsantuak, joan ziren hola Larzabaleraino, eta han gelditu, leher eginak oro. Bainan Larzabalen, Larzabaldarrak eman ziren, beren aldian, haur gaztea segitu beharrez.

Eta haurra bazoan bethi aintzina, bethi airean eremana, eta hola heldu izan zen Mendibetik haratago, Salvatoreko parrera. Eliza sainduari oharturik, oihuz eman zen: «Jon Doni Salvatore, urrikal zakizkit, othoi!».

Eta hitz horiek erran orduko, lurrera jautsi zen eztiki eztiki, izpiritu gaixtotik libratua...

4. TARTAROA

Ama batek bazituen hiru seme. Seme horiek erraiten diote egun batez: «Ama, egitzu, othoi, opilak, fortuna egitera joan gaitez». Amak emaiten diozkate opilak, erraiten diotelarik: «Ez muthil joan sekulan *gizon bizar-gorrietarat!*». Eta badoazi hiru semeak.

Joan, joan, joan... Hor, heldu zaiote gizon bizar-gorri bat; eta galdegiten dio lehenari: eian nahi duen haren ganat muthil ethorri? Ezetz erraiten dio. Galde bera egiten dio bigarrenari, eta harek ere ezetz.

Gauza bera galdegiten dio hirugarrenari; eta hirugarrenak bere baithan egiten du *ikusi behar duela*, zer helduko balin bazaio ere; eta baietz erraiten dio.

* * *

Badoazi beraz, eta nausiak erraiten dio: «Gu bietarik zerbait erraitekorik izanen duenak seku-

lan, emanen dik bertzeari, bizkarreko larrutik, zapata pare baten gaia».

Eta, hor, berehala manatzen dio nausiak: dohala oihanera, eta orga bat egur egin dezon, xuxenen xuxenetarik.

Badoa muthila; eta sagardi bat baitzuten gaztea eta ederra, egiten du orga bat egur, sagarondo xuxenen xuxenetarik. Orga egurra ekarririk etxera, erraiten dio nausiari: «Horra, nausia. Baduzu deus erraitekorik?». —«Ez, ez, fritsik. Arras ongi duk hola».

Berriz egortzen du oihanera, erranez ekar dezan bertze orga bat egur, makurren makurrenetik.

Badoa muthila mahastira. Mahastia pikatzen du, aihenik makurrenetarik bethetzen ditu bere orgak, eta badoa etxera. «Horra, nausia. Baduzu deus erraitekorik?».

—«Ez, ez, arras ongi duk hola».

Salbu zuek eta, *xerri-zain* egortzen du oraikotan oihanera, *Tartaro bat* bazela han, eta Tartaro harek muthila agian janen diolakoan.

Muthilak, oihanerakoan, berekin hartzen ditu sakelan *xori bizi* bat, *gasna* bat eta *hari-hailkatu* bat. Eta badoa.

Eta Tartaroa ethorri zitzaion, eta erran zion: «Hazkarra haiza, to, hi?».

Gizonak erraiten dio: «Ba, hazkarra nauk... Nahi duk harria zoinek urrunago bota?».

Tartaroak baietz, eta, botatzen du harri bat, hainitz, hainitz urrun.

Gizonak orduan, harria balu bezala, botatzen du... xoria, eta hura ere badoa harria baino hainitz urrunago. Eta, berehala gero erraiten dio Tartaroari:

«Nahi duk orai, harria bota eta zoinek gehiagoko puska?».

Tartaroak baietz, eta... botatzen du harria, eta harria egiten da bizpahiru puska.

Gizonak, kurturik, alegia harri bat hartzen, hartzen du bere gasna; botatzen du eta gasna egiten da mila puska... Eta, berehala gero, muthilak erraiten dio Tartaroari:

«Nahi duk arbola hauk zoinek lasterrago erro-tik athera?».

Tartaroak baietz, eta, hasten da bat erro-tik athera, bertzea athera, *briu, brau...*

Gizona, orduan berean, ari zen bere hari-hailkatuarekin hango arbola guzien inguratzen, eta Tartaroak erraiten dio: «Zer ari haiz hola?».

Eta gizonak oihuka: «Zer uste duk ala ni, hi bezala, aldian bat ari behar naizela? Denak betan behar ditiat athera...».

Tartaroa harritua!... Marrumaz hasten da: «Aski, aski! Nausi haiz! Nausi haiz!...».

Arte hartan guzian, heien bien xerriak elgarrekin nahasi ziren; hasten dire berexi beharrez. Ezin ezagutuz ari baitziren, gizon gazteak erraiten dio Tartaroari: «Nereak izan behar dituk hauk oro, ezen ezagun-errexak dituk huntarik: bi beharri eta buztan bat baditie nere guziek, eta holakoak nereak izanen dituk oro». Eta orduan, xerri guziak hartzen ditu berekin.

Tartaroa badoa, hura, bere xerriak oihan zoko zonbeitetan dituenez ikusteko.

Arte hartan, gizon gazteak xerrietarik bat hiltzen du, bideko bere jatekoarentzat, eta haren tripak golkoan emanik, lasterrez eskapatzen da, Tartaroaren beldurrez. Eta, hats-hantua badoalarik, oihanetik atheratzean, bokata xuritzaille baten ondoan iragaitean, xerriaren tripak uzten

ditu haren aldean, erranez: «Tripak uzten ditut hemen, zaluago joaiteko».

Bere xerriak ez atzemaitearekin, enganatua izan dela ikusirik, lasterka heldu da hain sarri Tartaroa, muthil gaztearen ondotik. Eta, bokata xurritzaileari galdegiten dio: ez duenez xerri-zain bat ikusi berria?

—«Bai, orai berean iragana da hemendik, bere tripak hortxet utzirik, lasterrago joaiteko».

Tartaroak, orduan, muthil gazteak bezen zalu laster egiteko, kanit handi bat harturik, atheratzen ditu bere tripak, eta, bi urhats egin gabe, erortzen da hantxet, eta hiltzen.

* * *

Gizon gaztea badoa bere xerri guziekin. Hiru edo lauez bertzeak saltzen ditu, egun hartan berean.

Saldu xerri guzien buztanak eta begiratu hiruzpalau xerri biziak sartzen ditu gero ixtil eta lohi baizik ez zen putzu handi batean, eta badoa bere nausi bizar-gorriaren gana, erranez: «Nausia, xerriak putzuan sartu zazkit, ithotzen ari.

Othoi ethorri behar zaizkit, atheratzen laguntzerara».

Nausiak baietz.

Heltzen dira beraz biak aipatu tokira. Eta, gizon gazteak baitzakien non sartuak zituen saldu xerrien buztanak, heien aintzinean emaiten du nausia, buztan heieri loth dadien mantzen diolarik. Eta jo biak lanari.

Bainan, nausiak buztanik baizik ez atheratzen sekulan eta muthilak aldiz ongi zazkien xerri oso-osoak.

Muthila hasten zaio orduan nausiari, erranez: «Huna nola behar ziren bermatu, nausia!»... Bainan, nausiak buztanik baizik ez bethi atheratzen!...

Hasarratzen da azkenean, erhotzen! Eta muthilak erraiten dio orduan: «Hasarre zare nausia? —Bai, eta ongi hasarre, halere».

Muthil gazteak, orduan, nausi bizar-gorriari hartu zion, bizkarretik, oinetako pare baten egiteko behar zen larrua.

Eta geroztik, ongi aberasturik, hor dabila gure muthikoa, ezin-higatuzko bere oinetakoak

soinean. Iragan astean kurutzatua dut oraino,
hantxet, Pinodietako Kaskoan.

5. HAXKO ETA HAREN BI LAGUNAK

Hor, Eskual-Herri Nabarroako herri batean bizi zen familia bat arras beharra.

Egun batez, etxean egurra eskasturik, aita, bere alaba lagun harturik, gan zen, zama bana behar zutela oihanetik ekarri.

Oihanera heldu direlarik, badoazi biak bi alde, elgar hola aditurik: bere zama lehenik eginen zuenak, bertzearen begira behar zuela egon, hitz hartu toki batean.

Oihan izigarriak ziren orduko oihanak!

Neska gazteak bere zama egintxe dueneko, hor, oihanetik atheraturik, heldu zaio *Basa-Jauna*, neska hartu-ta eremaiten baitu berekin, lurpean egina zuen egoitzarat. nork erran haur gaixoaren izialdura eta burhasoen bihotzmina, beren alaba galdurik?...

* * *

Denboraren buruan, basa-jaunaren ziloan sortu zen beraz *Haxko*. Haur bat zen ezin gehiago hazkarra, gorphutz guzia dena ile, hainbertzetaraino non, larruaren estaltzeko, ez baitzuen soineko beharrik batere.

Urtheak hola egon ziren ama-sembleak lurpetik atheratu gabe. Ordukotz, haurrak zazpi urthe eginak zituen. Egun batez, abiatzen da *Haxko*, basa-jauna norat gaten den ikusi beharrez. Goiti gan, gan, gan, noizbeit heltzen da gaineko burura. Ikusten du alimaleko argi eder bat, eta ikusi duenaz harrিতua, jausten da berriz eta badoako amari, guzien erraitera. Ama gaixoak ikararekin erraiten dio: Ez ahal duela bederen harria lekuz aldaratu? xahu direla, zerbaiti ohartzten bazaio gero aita! Haurrak, orduan, ihardesten dio ez duela zeren batere beldurti.

Hainbertzenarekin heldu zaiote Basa-Jauna, halako kexu batean erraiten diotela: Gaineko harri hura zuek higitu othe dautazue? —Heiek ezetz. Basa-Jauna sosegatzen da eta badoa.

* * *

Ikusi duen argiaz arras hartua, muthikoak erraiten dio orduan amari: behar dutela handik gan. —«Bainan nork higi harri handia?» —«Nik ama!». —«Ezin dirok, haurra!» —«Bai, ama, bai, eginen dut; zuri ez aithorturik ere, azken aldian ja egin izan dutan bezala...».

Badoazi beraz ziloari gora. Haxkok bere esku iletsuetan hartzen du harria, eta lehenik xutik emaiten. Gero, biraka, biraka, lerrarazten du mendiari beheiti. Harria badoha oldar gaitzean, bidean atxemanak oro porroskatzen dituela.

Harrabots izigarri hek aditurik, beldurtzen da Gizon basa, ez ahal dutela bederen haren ziloko harri-peña aurdiki... Eta gero, Haxkoren lana ikusi orduko, amari eta haurrari ondotik abiatzen zaiote.

Herrirat ja hurbilduxeak direlarik, ohartzen da ama gaixoa, Basa-Jauna ondotik dutela, eta zer egiten du orduan? Lotzen da garrasiarik saminenetan...

Garrasia hek entzutearekin, zerbeit debruke-ria bazitekela han gaindi, herriko atabal eta ezki-la errepikak hasten dire zapartaka, eta basa

gizona, hek oro aditzearekin, ihesari eman zen, eta toki hek hustu ere zituen behin bethikotz.

* * *

Huna herrirat non diren helduak. Ama gaixo haren bozkarioa!... Jende guzia harritua bizkitartean haurri beha dago. Zortzi urthe zituen ordukotz. Beztitzen dute eta eskolan emaiten.

Lehen egunetan, haur guziak harrituak zagozin, zer demuntre zen muthiko itsusi hura; soinekoen artetik izigarrizko ile luzeak ageri zituen alabainan. Gero, elgar hartuxe dutelarik, lotzen zaizko, batek iletik tira, bertzeak tira. Zonbait egunez jazan ere zituen Haxkok hoik oro. Bainan azkenean, kexatu gure Haxko, eta, egun batez, bere amari erraiten dio: «Ama, haur mukizu batzu bethi ari zaizkit, batek iletik tira, bertzeak tira. Ikusiko duzu oraino erdiak hilen baititut!». —«Ez gero holakorik egin niri!».

Biharamunean, badoa beraz berriz eskolara. Bainan, bethiko tira-mietan hasten zaizko, egundaino bezala. Kexatzen da gure Haxko; hartzen du bat gerritik eta harekin bat jo, bertzeak jo...

hango garrasien parerik ez zen. Batzu hilak, bertzeak uspelduak; erakuslea leihotik eskapatu zen, eta ez nahi baino lasterrago... Haxko ez zen gehiago eskolarat itzuli.

* * *

Hola zonbait urthez etxean egon ondoan, egun batez, amari erraiten dio: fortuna egitera behar duela gan, eta beraz moldatzeko haren-tzat *makila* bat hazkarra. Ekartzen diote bat bi kintal heintsu hortakoa. Bainan, hura deus ez zitzaion. Bertze bat ekartzen diote, hamabi kintal pisu duena. Haztatzen du; hura nonbait han duela iduritzen zaio, eta abiatzen da bideari, bere makila firurikatuz.

Hola doalarik, buruz-buru egiten du gizon batekin: «Agur, adixkidea!» — «Bai zuri ere!»... «Gizon hazkarra zaitut, hatik, zu, holako makilaren hoin errexki erabiltzeko». —«Bai, pitta bat; ez da ez hala erraiteko pisua; hamabi kintal nonbait han». —«Bai, ni ere hazkarra naiz bai. Nahi balinbanu, *sudur-haize* batez aurdik zintzazket

lurrerat; bainan ez; nahiago dut hortxeko haitz ondo hori aurdiki».

Eta, sudur zilo bat tapaturik, hasten da. Krask, haitza hor badoa, erroz gora!...

Ikusirik hola hazkarra dela, Haxkok erraiten dio: heian nahi duenez harekin etorri; fortuna egiterat abiatu dela. —Bertzeak baietz, arras gogotik joanen dela harekin.

Badoazi beraz biak, eta hola ongi alegera doazilarik, hor atxemaiten dute gizon bat, *errota* edo *eihera harri* eta *buxon handi batzuekin* jostetan ari dela. «Agur, adixkidea!». —«Bai zueri ere». Solas eta solas elgarrekin aritu ondoan, Haxkok erraiten dio: «Gurekin ethorri behar duzu zuk ere; ikusten dut gurekilako on zarela...». —«Norat zoazte bada?». —«Fortuna egitera...». —«Bai, bai, arras gogotik».

Horra beraz Haxko eta haren lagunak, fortunaren ondotik doazila.

Ja, bide puska bat egina eta gosetzen ere hasiak, ikusten dute ardi-borda bat. Badoazi eta atxemaiten dute artzaina, bere ardien moldatzen ari dela: «Agur, adixkidea!» — «Bai zueri ere, Jaunak». Beren agurrak egin eta, ez baitzi-

ren batere solas gura, galdegiten diote badue-
nez deus jatekorik, goseak hamikatuak direla. —
«Ez dut gauza handirik, ez; bainan kuarto bat
arho baitut aixtiantxet ekarria errotatik, talo
zonbait eginen ditut, nahi baduzue».

—«Baietz, gogotik».

Hasten da artzain gaizoa talo egiten. Harek
egin eta bertzeek jan, holaxet hamazazpi jan
ziozkaten, non artzaina harritu baitzen sekula-
kotch.

Asexe direlarik, Haxkok erraiten dio, hola for-
tuna egitera abiatuak direla, eta heian non iduri-
tzen zaion egin lezaketela errexenik. Artzainak
erraiten diote, hantxet, beheraxago jautsi eta,
ikusiko dutela jauregi eder bat, inguru guzia
dena burdinez zerratua, aintzinean portale eder
batzuekin. «Bainan erran behar dautzuet, egun-
daino nehor sekulan ezin sartu dela han;
debruak egoten dire jauregi hartan. Nola ikusten
baitut zuek gizon batzu zaretela nihon guti diren
bezalakoak, iduritzen zaut, nihor jabetzekotch,
zuek eginen zaretela...».

Badoazi beraz gure hiru gizonak.

Artzainak erran bezala, heltzen dire delako jauregiaren aintzinerara. Gogoetan egonik nola duketen errekkienik, *Sudur-Haize* lotzen da lehenik; bainan debalde. Inharros aldi bat ona emaiten diote, bainan portaleak xutik gelditu ziren.

Buxunen alde orai. Hartzen du bere errotharria, firurikatuz arthikitzen du, oldar gaitzean. Pareta puska bat badoa lurrerat, bainan, oinon, sartzeko ez aski.

Haxkoren aldi beraz. Oldarraren hartzeko, badoa hogoi bat urhats gibelerat, eta palenga izigarria arthikitzen du bere ahal guziarekin... *Brau!* badoazi portaleak lurrerat.

Sartzen dire hiruak barnera. Nehor ez ageri. Hemen mia, han ikher: non nahi zakuak, urhez betheak. Badoazi sukaldera: bost-pasei eltze suaren aintzinean; batean oiloa, bertzean aha-tea, bertzean oilaskoa, nik ez dakit zer eta zer oraino... Funtsean mahaina emaiten dute. Eguerditan, hasten dire bazkaltzen, hamazazpi talo ja garbituak ez balute bezala. Jan eta jan,

Jainkoak daki zer garbitu zuten oraino. Arratsa jin zitzaioten, mahainetik altxatu gabe.

Aphur bat solasean egon ondoan, abiatu ziren, bakoitza bere ganbara ederra hautatu beharrez. Halako bazkariaren ondotik ohe xuri ederrean lo egitea! Zer zoriona heientzat! Gau bat iragan zuten beren biziko ederrena.

* * *

Biharamunean, jeiki ziren zortziak aldera.

Sudur-Haize gelditzen da etxean, jatekoaren egiteko, eta bertze biak badoazi ihizira, Sudur-Haizek, xilintxa bat baitzen han, hura adiaraziko diotela, noiz ethor gibelera. Hasten da beraz Sudur-haize bere lanean, *hau-zer-da-ko* bazkari bat behar duela arthatu.

Hamarrak inguruan, *kax, kax, kax*, aditzen du norbeit athean. Badoa; eskale xahar bat zen. Ogi zerra bat zarrastan pikaturik, emaiten dio. Alegia eta eskuetarik eskapatu, eskale xaharrak lurre-rat uzten du ogia. Haren adinaz urrikaldurik, kurtzen da Sudur-haize, berriz emaiteko. Kurtu deneko, *brau*, jauzi egiten dio debruak gainera.

Aphur bat elgar ezin garhaituz aritu ondoan, nausitzen da eskalea. Doi-doia Sudur-haizek eskuetan zuen ganibet handia harturik, gizon gaixoa puskatzen du debruak eta emaiten eltze baten barnean. Gero, badoa. Ordukotz bi orene-tara zoon.

* * *

Gure ihiztariak, xilintxarik ez entzutearekin, eta gosetuak ere zirelakotz, heldu dira zer iragai-ten den behar dutela ikusi.

Beren gizona nihon ez ageri; eltzeak miatzen dituzte. Zer dute ikusten? beren laguna pusketan emana! *Nola Haxkok baitzuen hilen phizteko ahala*, phuska guziak artharekin bildurik, bere gisako sinfoniak eginik, gure hila hor phizten du. Huna beraz Sudur-haize xutik. Bere laguneri berehala erraiten diote zer gerthatu zitzaion.

Biharamunean, Buxunen aldi zen jatekoaren egiteko.

Eta horri ere gauza bera gerthatu zitzaion.

Deus ez aditzen eta gosetuak, ihiztariak ethorri ziren berantetsirik. Gure Buxun tupinan

emana orduko, irakitzen ari! Haxkok pizten du hura ere.

Oraikoan, Haxkoren gain etxean egoitea. Bere lagunek ez dute bakarrik utzi nahi: alabainan Haxko hiltzen badute, hek ez dute phizten ahal! Bainan, beldur ttipiena gabe, igortzen ditu Haxkok, doazila deskantsuz.

Bethiko tenorean, *kax, kax, kax*, athean. Badoa Haxko. Bethiko eskale zaharra zen berriz ere. Ogi zerra eder bat emaiten dio aire idor batekin: «Ori, adixkidea!». Ogia lurrerat erortzerat uzten du zaharrak, eta Haxko othoizten altxa dezon fagorez. Haxkok, idor idorra: «Ori, ongi beharretan balinbazira, altxatuko duzu zuhaurek!». Eta itzultzen da bere lanera.

Bainan debru zaharra heldu zaio ondotik, eta azkarki lotzen. Debalde! Ez du bertzeak bezala garhaitzen ahal. Buelta bat borroka izigarrian aritu ondoan, etsitzen du debruak, eta, suphizkiari goiti abiatzen da, iheska. Haxkok, orduan, hartzen du bere palenga; sartzen dio gibel aldetik, eta hantxet porroskatzen du. Gero, bere lanerat itzultzen da xixtuetan, bazkaria tenoreko nahizik moldatu. Egintxe duelarik badoa orenari

behatzera: «Eguerdi laurden guti! Ba, hek hunarat orduko... tenorea!». *Dilin, dalan, dilin, dalan*, hasten da xilintxaren harat hunat erabiltzen.

Ihiztariak harrituak, elgarri beira! Ez dakite zer asma. Badoazi lehen bai lehen, behar dutela ikusi zer iragaiten othe den. Atxemaiten dute Haxko mahaina emanik, saldaren atheratzen ari dela. «Zer bada, eskalerik ez da beraz egun ethorri?». —«Othe ditakena da, gizon herbailtxar harek garhaitu zaituztela? Jar zaizte, hots! eta jan zazue deskantsu; ez dautzue harek gehiago minik eginen. Hortxet dut, baratzeko alderat botaia!...». Eta, bazkaltzen ari direlarik, kondatzen diote zer gerthatu zaion.

* * *

Hola zombait egun iragan ondoan, batek jatekoa egin, bertzeak ihizin, nola ez baitzuten oraino etxe guzia ikusia, abiatzen dire, barne bat mia, bertzea mia. Gain gainera direnean, kausitzen dituzte hamabi gizon xahar, lurrerainoko bizarrekin, mahain baten inguruan dagozila. Oro behar dituztela garbitu, badoazi Haxko eta

Buxun beren tresnen bilha. Lotzen dira beraz Sudur-Haize bere sudur haizearekin, Buxun bere errota-harriarekin, Haxko bere palengarekin, eta begiak hesteko artean, garbitzen dituzte hamabi debru zaharrak.

Ordutik, jauregiaren jabe ziren. Bainan, hola ere lasterxko unhatu ziren, nihor sekulan ikusi gabe. Egin zuten herrirat behar zutela itzuli.

Hartzen dituzte bizpahiruna zaku urhe, eta mendi gaineko artzainaz orhoiturik, hamabi mila libera emaiten diozkate hari ere.

Eta huna gure gizonak, fortuna eginik, aberats handi beren herrirat itzuliak.

* * *

Berri horrek haro handia egin zuen herri guzian, bai eta ere inguruetan.

Herriko aphez eta bertze buruzagiek hala argiturik, ezkondu ziren hiruak.

Ongi bizi izan balinbaziren, arabera hartara hil ziren.

6.

ERREGA, TUPINA ETA XIXTUA

Behin batez, omen zen gizon bat debuz egina, eta nola Erregerekin arras adixkide baitzen, noiz nahi ethortzen zitzaion errege ikustera.

Egun batez, errege ethorri beharra eta, erraiten dio bere andreari: «Egun, behar giniken balentria zerbait egin, errege ethorri orduko». Andreak: —Baietz, segurki! harek ere nahi zuela. Eta biak emaiten dire gogoetatzen; eta hola ari direlarik, ikusten dute errege heldu bere andrearekin, eta, deusen egiteko astirik ez eta, ez jakin zer egin, gure gizonari, bet betan gogoratzen zaio joko hau: tupina suan baitzuten, irakitan, *gal, gal, gal* ari, hartzen du bere tupina, sukaldearen erdi erdian emaiten, eta sua berehala hiltzen.

Sartzen dire gure errege eta erregina.

«Agur» eta «*Bai zuri ere*», eta berehala, ohar-tzen da errege tupinari, eta galdegiten du: zertakozen tupina hura sukaldearen erdian irakitzen

ari. Eta bere adixkide gizonak erraiten dio: beren gisako tupina dutela hura, batere surik gabe egi-ten dutela eltzekaria, egun guziez, sukaldearen erdi erdian eman eta. Erregek ez sinhetsi nahi eta, gure gizonak hurbilarazten du tupinaren ondora, estalkia khentzen, eta erregek ikusi zuen tupina egiazki irakitzen ari zela.

Orduan sinhetsi zuen, eta galdatzen dio: othoi sal zezon tupina. Gure gizonak, ahal bezen polliki erraiten dio: nahiago duela ez saldu, hura dutela beren guzi guzia, eta deusik ez litazkela hura gabe. Eta orduan erregek: ez zutela deusen eskasik izanen, emanen ziotela nahi zuten bezenbat diru, eta othoi saltzeko. Eta, azkenean, gure gizonak, gogoaren kontra bezala, saltzen dio tupina erregeri.

Gure errege gan zen erreginarekin, bere tupi-na eskuan, eta etxerat heldu eta berehala, badoa bere sehien gana, eta emaiten diote tupi-na erranez: eman zezaten tupina hura, behar zituen guziak barnean, sukaldearen erdi-erdian, eta utz zezaten bere gisa, eltzekaria bera eginen zela, batere surik gabe.

Sehiek: baietz segurki, ontsa gogotik!

Biharamunean, sehiak emaiten dute tupina, bere onkailu guziekin, sukaldearen erdi-erdian, eta gan ziren, bakoxta bere lanetara.

Eguerdi aintzintxean, behatzen diote tupinari eta ikusten dute, hek utzi bezal bezala dela tupina, barnean harat hunatik gabe. Harrituak zagozin elgarri behaka, noiz eta ere heldu baitzaiote errege, bere tupinaren berrien galdetzera...

Nor harritu eta errege harritu, ikustearekin bere adixkide gizonak enganatu zuela.

* * *

Bere aldetik, gure gizona ere ez zen batere deskantsuan, baitzakien zer zuen egina.

Bere andrearekin ari zen: xahu zirela oraikotan, errege ethorriko zitzaiotela, eta borthizki gaztigatuak izanen zirela. Bet-betan jaunak erraiten dio andrari:

«No! behazan! bazakinat zer eginen dugun; bihar, errege ethortzeko aintzinean, emanen dun, hik, xahako bat arno bulharretan, eta errege erasiaka hastearekin, nik erranen dinat hik enganatu naunala, hik erranik baizik ez dutala

deus egin;... eta orduan, hasarretuko naun, eta hiri jazartzeko, alegia eta bulharretan, xahako hortan sartuko dainat kanieta, eta, hi eroriko haiz, hila bahintz bezala... Eta gero, erregeri sin-hetsaraziko zionat, *xixtu hunekin* phitzaraziko hautala, eta hik asiko dun, lehen xixtuan, zango bat mugitzea, bigarreanean bertzea, eta hirugarreanean xutituko haiz». —«Ba, ba, hola eginen diat, eta agian ez gaitik erregek gaztigatuko!».

Hek erran bezala, biharamunean, errege heldu zaiote, hasarre handian. Sartzen da, eta kuxean, hasten zaio mokoka gizon gaixoari: ba eta tupina hartan enganatu duela, eta hola trufatzen den errege batez...? Eta ari zitzaion erran eta erran...

Orduan, bere aldiz, gure gizona emaiten da alegia eta hasarre, hura ere, bere andrearentzat: andrearen hoben zirela oro; eta bere hasarrean kanieta sartzen dio andreari golkotik. Emazteki gaixoa erortzen da, hila balitz bezala... Errege harritu zen eta erraiten dio gizonari zer ari den; ez zuela holakorik egin behar! Eta penatua zen errege.

Orduan, gure gizonak erraiten dio: nahi badu, xixtu batekin phitzaraziko duela bere andrea — «xixtu batekin phitzaraziko, zuk?... Ez dut sinhesten». —«Ez duzu sinhesten? Ori, ikusiko duzu berehala».

Gure gizonak hartzen du xixtua eta jotzen du behin. Eta andreak mugitu zuen zango bat; bigarreanean, bertze zangoa, eta hirugarrenean... *xutitu zitzaion...*

Errege harritua zagon xixtu mixteriozko haren aintzinean, eta galdatu zion: othoi sal zezon xixtu hura. Eta gure gizonak, ezetz segurki, bazutela, ordu arte ere, makurrik aski izanik, eta ez zuela salduko. —Bainan erregek ez zion bakerik emaiten: saltzeko eta saltzeko, nahi zuen bezenbat diru galdatzeko eta emanen ziozkala denak... Azkenean, beraz, saltzen dio xixtua, hainitz dirutan, eta joan zen errege etxerat.

Biharamunean, joan ziren errege eta erregina karrikara eta noiz eta heldu baitziren hiriaren erdira, erregek golkotik sartzen dio kanieta erreginari, eta erregina gaixoa erortzen da hila.

Jende guzia harritua zen. Erregek erraiten diote ez izitzeko, phitzaraziko zuela berehala.

Atheratzen du xixtua eta jotzen du behin; bainan erregina ez da mugitzen. Jotzen du berriz, eta orduan ere deusik ez. Hasten da, jo eta jo, eta azkenean etsitzen du, eta ohartzen da erregina hila, zinez hila dela. Asmatzen duzue gure erregeren auhendura nolakoa zen.

* * *

Oraikoan ez du berak joan nahi gizonaren etxerat, beldurrez eta berriz ere enganatua izan, eta manatzen diote bere azpiko zitueneri, eman zezaten gizon hura zaku baten barnean eta bota zezaten ur handira. Joan ziren. Erregek erran bezala, eman zuten zaku baten barnean, eta ur handiari buruz abiatu ziren.

Bidean zoazilarik, sartu ziren ostatu batean, beren zakua athean utzirik.

Edaten ari zirelarik ostatu barnean, zakuaren barnean zen gizona, norbait heldu zela sumaturik, hasi zen oihuka: «Ez dut nahi! ez dut nahi!». Bidaiantak, hurbildu eta, galdetu zion: «Zer ez duzu bada nahi?». Eta, zaku barnekoak ihardesten dio: «Erregeren alabarekin nahi naute ezkon-

tarazi. Bainan nik ez dut nahi, eta urera botatzen naute!». Orduan, bertzeak: «Gizona, hobe duzu baietz erraitea!». —Eta harek, bethi: ezetz!

Bertzeak erraiten dio orduan: «Ori, nik bethi *ba* erran nezake! Nahi nauzu utzi zure orde? —Ba, ba, dio ihardesten gure gizonak. Eman zaite hemen, berehala». Eta erran bezala egin zuten.

Eta nola zakuan eman zen gizon hura artzaina baitzen, haren arthaldea bildu eta bazeraman bertzeak.

Bere ardiekin bidean zoalarik, buruz buru egiten du erregerekin... eta hunek, harriturik, galde-tzen dio: «Nundik heldu haiz?». —«Nundik heldu? Itsasotik... Ez ninduzun harat igorria?». —«Ba, bainan handik ez duk nehor gibelerat ethortzen, eta ez haiz hi han izatu!». —«Ba, jauna, ba, handik heldu naiz, eta ardi hauk ere handik ditut. Eta ez baduzu sinhesten, zato enekin ikustera, ezen, nitaz geroztik, harat ganak, hek ere, badi-re bertze zonbait».

Gan zen errege itsas-bazterrera, eta urean ikusi zuen, zalapartaka, ezin ithoz ari, doidoia botaturikako artzain gaixo hura.

Eta erregek erraiten dio gure gizonari: «Ez duk hatik hoi gibelerat heldu!». —«Ez, ederrenen berexten ari da, eta mugitzen ahal zare, nahi baduzu nik bezalako arthaldea izan!».

Eta hainbertzenarekin, erregek urerat saltu egin zuen, eta han itho zen.

7. **ARTZAINA ERREGE**

Duela aspaldi aspaldi, Errege baten alaba arras eri zen.

Alde guzietako medikuak izanak omen zitzaizkon, zela Español, zela Angles, zela Frantses, eta batzuek ez bertzeek ezin senda! Erregeren alaba bethi geroago eta gaizkiago zoan, eta bzzterrak ilhun ziren herri guzian.

Denetan fama barraiatua zen, mendi, zelai eta xoko-moko guzietan, eta Ellande Artzainak berak bazakien bere mendi kaskoan. Eta, harek ere, bertze guziek bezala, hainitz bihotz-min bazuen. Eta futxo, deusik ezin egin!...

* * *

Egun batez, Erregeren alaba bethi gogoan, harat hunat bazabilarik mendian, ohartzen da Ellande, ardi bat eskas duela arthaldetik. Zer egiten du? Bere ardi guziak sartzen ditu etxolan,

eta abiatzen da, gauaren-gauerdi, bere ardi errebelatuaren ondotik.

Gau-erditik oren bateko heinean, mendixka batean zoalarik, bet-betan, hor, sekulako burrunba aditzen du... Beha eta beha emaiten da; bainan, nola arras ilhun baitzen, ez du deusik ikusten. Urrunago badoa; burrunba are handiago. Izitzen da, eta ondoan zuen arbola handi baten gainerat igaiten...

Ellande sekulan gainerat orduko, izigarritzko haize batean, hor heldu dira sorginak sorginen gainean. Heien erdian, *Sorgin-Nausia*, liburu handi bat galtzarpean. Ellande-Artzaina zagon arbolaren azpian gelditzen dire hain xuxen! Haren harritzea.

Sorgin guziek agur egiten diote berehala beren nausiari. Jar-alki gorri gorri bat ekartzen diote, eta jartzen da Nausia. Denek musu emaiten diote liburuari, eta berehala hasi zen *Akhelarre* edo sorginen *Zaba*.

Bere manuen emaiten ari, hasten da beraz Sorgin-Nausia:

«Zuek, Katero eta Hamala, holako eta halakoari, holako eta halako gaitza! —Zuek, Niñika

eta Katalin, holako eta halako etxean holako eta halako jendea suntsi!».

Eta Katero, Hamala, Niñika eta Katalin joan ziren berehala, erkatz-gider batzuen gainean, zoin bere alde.

Eta gero, bertze sorgineri galdegiten diote Nausiak, oihu latz batean:

«Eta zuek, egin ditutzea nik erranak?».

Eta guziek lurreraino agur eginez, ihardesten diote:

«Bai Nausia, egin ditugu denak.

—Ongi hola. Zoazte beraz orai, eta deskantsa zaizte zonbeit egunez».

Eta ordu berean barraiatu zen gau hartako Akhelarre. Sorgin guziek, berriz, lurreraino kurturik, adoratu zuten beren Nausia, eta musu eman liburuari. Eta gero, frun, frun, frun, hedoietan barna igan zen Sorgin-Nausia, eta hantxet suntsitu berehala...

Arte hartan guzian, ikhara gorrian zagon Ellande bere arbolaren gainean, *puies* eta *puies* alderdi guzietara. Sorgin-Nausia bere liburu handiarekin gaki ikustearekin bizkitartean, pizkortu zen denik ere pixka bat. Ordu arte ez zitzaizko-

naz geroz sorginak ohartu, batetarat ez othe
zoan gutixago beldurtiturik ere?

Bederazka bederazka bazoazin bertzalde sor-
gin debruak, eta biga ziren orai geldituak, han,
arbolaren azpian. Eta biak huna non hasten
diren solasean:

«Erran! Badakin, dudarik gabe, Erregeren
alaba nola arras eri den?

—Nondik ez?... Badere, hik emana dion gai-
tza?

—Nik emana zioinat, segurki. Ez zagon behin
oraino sendaturik, no?... Eta bizkitartean, etxean
berean liken sendagailua.

—Zer luke bada egitekorik?

—No, bere etxe-aintzinean badin Erregek
erreka-estali bat. Erreka-estali hartan badun
apho-harmatu bat; harekin eginikako saldatik
hiru aldiz edatea aski bailuke eriak, sendatzeko.

—Horitxet baizik ez! No, orduan badiken
hilarteraino gaitz...».

Argi-urratzea hurbilduxea bide zen. Oilar
batek, han, urrun, egin zuen: *Kukuruku!* Eta,
Ellande batere ohartu ere gabe, suntsitu ziren
azken bi sorginak...

Ongi argitu zuelarik gero, arbola gainetik jau-tsi zen gure Ellande, eta maiz aski gibelerat behatzen zuela, haia haia urrundu zen. Aire berean bazoan Erregeren etxera.

Gan, gan, bethi gan, heldu zen azkenean. Karrikan sartu deneko, gora gora erraiten adi-tzen du: azken hatsetan dela Erregeren alaba. Bainan, nehori behatu ere gabe, zalu zalua badoa Jauregira. Sekulako soldadoak baziren han, eta bati erraiten dio Ellandek:

«Errege ikus diteke?

—Errege ikus? Bai, zera! Badu bertze egite-
korik goiz huntan! Alaba hiltzen ari zaio eta.

—Hortako bereko dut ikusi behar Errege!
Hatsa doi-doia duen ber haren alabak, nik senda-
turen dut eria...

—Gizona, baduzu burutik? Hiru erresuma
hautako medikuek deus ezin egin dute eta!...

—Zer munta du gero, nik badezaket hek ez
dezaketena?

—Zato orduan, eta berehala; banoa Erregeren bilha».

Laster eta laster badoa soldadoa, eta berehalakoan heldu da Errege, nigarrez urtua.

«Agur, Jaun Erregea! Bizi da oraino zure alaba?

—Bizi ba, bainan doi-doia!

—Ez hola etsi, Jaun Erregea! Salbu da zure alaba, nik erranak egin nahi balinbadituzu segurik.

—Bakarrak baditut eginik orai arte, eta denak bethi alferretan... bainan, hala ere, zeri loth ez ninditake berriz oraino? Hots, errazu zer dutan egitekorik?

—Jauregi aintzineko erreka-estalia behar duzu berehal berehala urratu...

—Jauregi aintzineko erreka-estalia?

—Ba, Jaun Erregea, eta berehal berehala, zure alaba gaixoaren onetan!».

Errege, Artzain eta soldado, oro badoazi lasterrez.

Ellandek urratzen du erreka-estalia, eta, han, atxemaiten dute apho-harmatu bat gaitza.

«Huna guk behar duguna eta hura bera. Apho-harmatu hunekin eginikako saldatik edan *behar* du zure alabak, hiru egunez segidan. Hiru egunen buruan ikusiko nauzue berrien jakiterat ethorria, eta, arimaz egia, berri onak emanen dazkidatzuela».

* * *

Huts edo kausi, zer nahi gertha, Ellandek errana egin zuten beraz hiru egunez, eta *hirugarren eguneko, Erregeren alaba sendatua zen, sendatua osoki!!...*

Hirugarren egunean, heldu zen ere Ellande, ongi zakizkan berrien jakitera.

Eta, horra nun, Erregek egin zion sekulako ongi-ethorria. Bidez-erdi igorri ziozkan bere gort-heko soldadoak. Karrosak karrosaren gainean. Jauregiko athean, Ellanderen beha egoki, hantxet ziren Errege Jauna bera eta haren alaba.

Eskutik harturik, ereman zuten biek jateko-barne handi batetara; eta ikaragarriko bazkaria egin zioten hantxet, biharamun arte iraun baitzuen bazkariak...

Eta, ororen buruan, hala ongi ere zen bezala, Erregeren alaba Ellanderekin esposatu zen, eta, hantxet, zorion bethean bizi izan ziren, Jainkoak daki zonbat urthez.

8. ERREGINA HIRRIZ

Bertze orduz, Erregeren alaba eri zen, eta nehork ez zezaken senda. Mediku, azti eta sorgin, oro han zabiltzan errabiatuak, eta bethi debaldetan. Sendagailurik ez zen neskatxarentzat. Eta hiratua egun guzietan gehiago, hirri bat gabe sekulan, ilhun ilhuna bethi, ahituz bazoan hobirat.

Hor, zeri loth ez jakinez gehiago, Erregek oihu eginarazten du: bere alaba emanen diola ezkontzaz alaba horri hirri bat eginarazten diotari...

Etxola txar batean bizi, baziren hiru anaia. Erregeren agintza jakinik, beren buruarekin egiten dute: behar dutela bada ikusi, eian ez othe diotenez eriarri hirri bat nolazpeit eginaraziko.

* * *

Zaharrenak hartzen du beraz berekin *sagar gorri gorri* betherikako otharre bat, eta badoa.

Bidean hola doalarik, sorgin-zilo batean eta harat eroria, ikusten du atxo xahar bat —sorgina— nihundik zilo hartarik ez baitzitaken athera. Laguntza galdez, oihuka emaiten zaio beraz atxoa. Bainan, tuntik behatzen ere ez diola, badoa aintzina gure muthikoa. Erregeren Jauregian sartzen da; baderamate eriaeren aintzinerat. Eriak behatzen diote sagar pulliteri, eta berehala, bi eskuez baztertzen ditu, sekulan baino ilhunago bera dagola.

Bigarren anaiak *lore* pullit pullit batzu harturik, baderamazka Jauregirat. Sorgin-zilo berean ikusten du harek ere atxoa. Bainan ez dio zaharrenak baino hobeki behatzen, eta badoa aintzina. Jauregirat denean, bere *lore* pullitak eskaintzen diozka eriari. Bainan, behatzen ere ez diotela den gutienekorik, eskuez berehala baztertzen diozka Erregina gazteak.

Deus berekin hartzen ez duela, badoa orduan anaia gazteena. Sorgin-zilotik laguntza galdez ari, ikusten du atxoa, eta, berehala ere handik atheratzen.

Dena loriatua, hasten zaio orduan sorgina:

«Zer sari eman dezazuket orai ordainez? Nahi duzu fortuna egin?»

—Ez dut bada egin nahi? Hortarakotz abiatua naiz eta etxetik, Erregeren alabari hirri bat eginarazi beharrez, harekin gero ezkontzeko.

—Ori beraz *bildotx beltz* hau. Harrezazu zurekin eta zurekin atxik bethi, deusezetan truk ez duzula besoetarik uzten behin ere».

* * *

Bere bildotxa besoetan, badoa beraz muthil gaztea, eta, arratseko heltzen da Erregeren herriko ostatu batetara. Ohe bat galdetzen du gauaren iragaiteko. Bainan, ihardesten diote tokirik ez dutela batere, eta joan behar duela jaun erretoraren etxerat, han baduzkela behar dituenak oro. Badoa beraz aire berean erretoraren etxerat, eta, erran bezala, arras ongi hartzen du erretoraren gelariak: ihaurkiz eta bazkaz behar zen guzia izanez, heian ezarriren dutela bildotxa, eta ganbara bat emanen diotela berari. Harek ezetz, berekin behar duela bildotxa. Harritzen da aphez gaizoa, bainan thematzen ere

gure muthikoa. Azkenean, xoro bat zitekela, onhartzen diozkate oro, eta badoazi zoin bere ganbaralat, muthil gaztea bethi bere bildotxa besoetan.

Goiz alderat bizkitartean, jaun erretora ez zagoken gehiago larruaren barnean, bildotx mixteriozkoaren berri zerbeit jakin nahiz. Gako-xilotik behatzen du lehenik, bainan ez zezaken deusik ikus. Pulliki pulliki, harrabotsik batere gabe, sartzen da orduan ganbaran. Muthikoa lo zagon ederki, bere bildotxa bethi besoetan. Bildotxari beharri batetarik lotzen zaio erretora. Marrakaz hasten da alimalea, muthikoa atzartzen, apheza harritzen eta ihes egin behar duela abiatzen... Baduk hoberik!... Nihundik ez dezake utz bildotxaren beharria!...

«Hel! Hel!» oihuka hasten da orduan eta karrasiaka. Oihu hetarat atzarririk, lasterka hor heldu da gelaria, harro harroa ileak, zilo handi bat tarrapatan ezarri duen soineko tzarraren erdi erdian. Bere nausia lagundu beharrez, bildotxaren bertze beharriari lotzen da, eta ezin diro utz gehiago. Muthikoa bildotxari tiraka, tiraka hari

berari erretora eta gelaria, kanpora badoazi hiruak trumilka...

Baratzean iragaitearekin, bere buruaz ahal-eturik, aza-hosto handi bat hartzen du gelariak eta emaiten gibel-aldean, soineko ziloaren estaltzeko. Eta badoazi, furfurian, herrian harat, Jaurregiko alderat.

Eta horra, azari oharturik eta hartaz gutzia-turik, heldu zaizkotela bide-bazterreko hiru ahuntz alimale. Aza-hostoa hunkitu orduko, hari lothuak gelditzen dire, eta zipoteka abiatzen gero, gelari, aphez, bildotx eta muthikoarekin.

Urrunago, nola bolanjer-okina jeikia baitzen orduko eta hantxet baitzagon athean, oihu egiten diote: «Zato, othoi, eta berex gaitzatzu!». Badoa okina, eta bera hantxet lotzen.

Harotz bat bere lantegian ari ikusten dute eta hel egiten diote karrasiaka: «Gizon hazkarra baitzare, zato gure berextera!». Lasterka badoa harotza, eta bera lotzen hura ere.

Urruntxago, beren erkatzak eskuan, athe-aintzinean kalakan ari, baziren bi emazteki. Zapartakan heldu, kabaleria hura guzia ikusi duteneko, hirri eta hirri hasten dire bi atsoak. Gelariak

oihu egiten diote: «Hirriz hola artzeko orde, hobeki egin ziniote, gure berextera heldu bazi-nezte!». —«Berextera?... Huna, huna!». Eta berean erkatzeekin, jo eta jo hasten zaizko jende eta alimalezko soka luzeari... Ah! baia! Erkatzak lotzen dira hantxet, lehen ukaldian berean, eta heien jabeak gero erkatzeri.

Bihurgune batean, xakur baten ondotik eta hari estekatua, bazoan itsu bat. Gure dantza-korda errabiatua aldean iragaitearekin, xakurra sainga eta sainga emaiten da, asikika atsoeri. Lotzen da berehala hura ere, eta itsua gero harekin.

Eta, firrindilaka, badoazi oro, Erregeren Jaurerirat ari zirela hurbiltzen.

* * *

Lorik ezin-eginez jadanik jeikia, bethi bezen ilhun, Jauregiko leiho handi baten ondoan erdi-etzana zagon Erregeren Alaba gaixoa...

Elgarri lothuak, eta soka-dantza lehegarri batean heldu, ikusi zituelarik... muthil gaztea, bildotxa, apheza, gelaria, aza-hostoa, ahuntzak,

okina, harotza, bi emaztekiak, xakurra, itsua, hirri eta hirri hasi zen Erregina gazte gaixoa. Eta hirri egitetik ez ziteken geldi gehiago, xoro bat bezala karkaraka ari bethi...

Zalapartaka ethorri zen Errege, loriatu baitzen lehenik, bere alaba hirriz hola lehen aldikotz ikusirik aspaldiko orde. Bainan gero berriz, izitu zen, beldurrez eta hirri egitetik ez zitzakion geldi gehiago. Eta hasarre gorrian eman ere zen laster, putinka Jauregi aintzinean bethi ari ziren jende heien kontra, bere alaba erhoarazten ziotela. Guzien hilarazteko manua eman zuen, eta soldadoak jada lasterka bazoazin, kanitak eskuan...

Betbetan, muthil gaztea tankez gelditu zen, eta haren ondotik lasterka heldu ziren guziak muthurka joan ziren elgarren gainerat, bainan elgarren ganik berexiak ere zirela ordutik. Eta gero, oihu handi batean manatu zion Erregeren alabari: «Aski hola!...». Bildotxa marrakaz hasi zen hura ere, eta Erregina gazteari bere hirri xoroa baratu zitzaion berehala. Sendatua zen behin bethikotz eta maite maitea egina...

* * *

Hilabethea gabe, Erregek hitzeman bezala, muthil gaztearekin ezkondu zen Erregina, eta haur hainitz izan zuten.

9.

AXERIA ETA JAUN KAPITAINA

Behin bazen axeri zahar, zahar bat. Zakurrek begietan hartua omen zuten, auzoko oiloak oro jaten zituelakotz.

Eta, bizkitartean, bere ziloan egonez ere, barurik bethi egoitea heldu baitzitzaion, hil edo bizi, gauaz, herrestaka egiten zituen atheraldi batzu.

Bainan, azkenean, etsitu zuen bere buruaz; eta, hala bizitzeak ere deus onik ez zuela, deliberratu zuen... *Ameriketara joanen zela*, Eskualdun etxeko seme asko bezala.

Erran eta egin, badoa, aire berean, untziko kapitain buruzagiaren gana, eta erraiten dio:

«Agur, Jaun Kapitaina. Fortunaz, leku bat ez zinuke, enetzat, untzi hortan? Ameriketara nahi nuke nik ere...».

—«Ba, leku banuke, axeri jauna; bainan, garasti, karioxko izanen zautzula, ni beldur! Ezen, hogoi urhe peza behar ditut».

—«Hala hala da, jaun Kapitaina. Bi arditeko bat ere ez nuke nik. Bainan ereman behar nauzu, halere. Zakur guziek aintzinean erabilki naute, zonbait egun hautan, eta ez da gehiago enetzat bizitzerik. Har nezazu beraz zurekin, eta hitzemaiten dautzut, untzian erranen dauzkitzuta munduan diren *hirur egia handienak...*».

Jaun kapitainak, hirur egia hek jakin beharrez, huparazten du axeria; eta hau jauzian iganik, badoazi berehala.

Joan joan, urez-ur, itsasoz-itsaso joan, bazoa-zin beraz, eta kapitaina egia handien beha, bethi beha! Eta axeriak fritsik ez erraiten!

Azkenean, aldi batez, jaun kapitaina eta axeri jauna untziko leihotik beira egoki ziren. Gau bat zen xoragarria, ilhargi-xuri bat ederra. Bet-betan, kapitainak erraiten dio axeriari:

—«Errak, axeria, zer gau ederra! Eta ilhargi-xuri hau!».

—«Bai, hala hala da, jaun kapitaina, gauza ederra ilhargi-xuria! Bainan, *bego nausi iguzkia!*». (Lehen egia).

Urrunago joan, eta kexatua kapitaina, axeriak deus ez ziola berriz ere bere baitharik erraiten.

—«Errak, axeria, ez zauk iduritzen loria dela holako gauarekin untziz joaitea? Behazok izararte horri!».

—«Bai, jaun kapitaina, xoragarria duk holako gau ederra! Bainan, *bego nausi eguna!*». (Bigarren egia).

* * *

Joan, joan, bethi joan, eta kapitainak egiten zuen bere buruarekin: «Jakin izan banu, ez nian axeri tzar hau nerekin hola hartuko, ezen, bethi ixil ixila zagok!». Eta, hor, gogoan hartu zuen kapitainak, axeri enganatzailea urerat botako zuela, Ameriketarat heltzean.

Bizkitartean, gisa batera, hartaz dolu ere zuen, eta, Ameriketako leihorra parrean jada zutelarik, erraiten dio axeriarri:

—«Errak, axeria, fritsik ez dautak gehiago erraiten. Behazak itsasoari. Zoin eder, zoin ezti egun itsaso hoi, leihorrari hoin hurbil!».

«Bai, jaun Kapitaina, gauza ederra duk itsa-soa! Bainan, bethi, *bego nausi leihorra!...*».

Eta, hirugarren egia hoi erraitean, *brixt*, saltoan badoa axeria lurrerat...

Horra Ameriketarat nola joan omen zen axeria, axeri Eskualduna, hor nonbeit, Bankakoa edo Aldudekoa.

Geroztik, Amerikano bilhakaturik, han bizi omen da, zahar-okitua, oiloz asean bethi, eta diote: *Juif-Erranek, Judu Herratuak* jan beharra duela, egun batez, bere azken azken aphairuan.

10.

ZAZPI OHOINAK

Behin baziren bi anaia. Ama berrikitan hila zuten, eta, egun batez, zaharrena etxetik abiatu zen, fortuna behar zuela egin.

Ogi handi bat berekin harturik, makila eskuan athera zen beraz herritik, bere anaia gaztea etxean utzirik:

«Ago hi hemen, eta gauzak oro ongi heltzen balinbazaizkit, badukek gozo gu bientzat ondoko egunetan».

* * *

Joan, joan, bethi joan, lau-bost egunen buruan kausitzen da oihan handi handi bati hurbil. Bere ogi alimaletik koskoa doi-doia gelditzen zitzaion orai, eta nihon fortuna guti zuen ordu arte eginik.

Hor, oihanetik heldu, ikusten du atxo xahar xahar bat, umatua, bi plegu kasik egina, herrestaka baitzabilan gaixoa:

«Karitate bat, othoi, jaun gaztea, Jainkoaren izenean...

—Ori, gaixoa, zuhaur bezen beharrari ari zaizko galdez. Bainan, —Jainkoak bere lorian duela!— gure ama zenari entzun eta ikasi diot, bere gutitik ere behar zaiola bethi eman eskaleari... Ogi-kosko hau harrazu beraz othoi, eta gutiz barka. Gogor aire bat badu segurki, bainan, gaixoa, ez dut bertzerik emaiteko.

—Milesker, jaun gaztea. Jainkoak ja behatu dio zure bihotz onari... Eta norat ari zira hola, barkamendurekin?

—Ori, batere ez dakit... Fortuna egitera, ahal balinbadut. Niri erraiteko ez zinakike non egoiten ohi den anderetto hoi? Bi solas egin niozkake gogo onez...

—Eta ni banintz anderetto hura?... Saririk gabeko ongi-eginik ez da Jainkoarekin... Huna zuk behar duzuna: Hortxeko oihan handian bada jauregi eder bat; jauregi eder hortan bizi dira zazpi anaia, egunaz pilotan, gauaz ohointzan ari direnak. Zoazi jauregirat buruz. Bainan, harat gabe, zur-xuri luze luze bat kausitaren baituzu, igan zaite haren gainerat. Eta zure parrean iku-

siren baituzu orduan herriko pilota-plaza handia, ongi beha zazu; eta zazpi pilotari balinbadira han, pilotan ari, zoazi deskantsuz eta sar zaite jauregian. Gauza ederrik ikusiren duzu han; harrazu nahi duzun guzia, *bainan ongi balia*; gauza hek oro ebatsi gauzak dira, eta heien jabeak oro hilak, zazpi anaia ohoinek lehenago oihan zokoan hilak...».

Hitz horiek erran orduko, suntsitu zen atxo xaharra, eta muthil gazteak jakin zuen hola Ama-Birjina bera agertu eta itzali zitzaiola tenore hartan.

* * *

Joan zen beraz oihanerat buruz, eta oren erdi bat gabe, kausitu zuen xoragarriko jauregi baten aintzinean, eta aiphatu zur-xuri luzeari oharturik, igan zen haren gainerat.

Atxoak erran bezala, behatu zuen urrunera, eta, bat, biga, hiru, lau... zazpi ohoiak pilotan ari ikusi zituen. Haren atsegina orduan!

Jautsi zen berehala eta sartu jauregi ederean. Heia handi batean etzanak ikusi zituen zazpi behor, bat bertzea bezen ederrak.

Etxean urrunago joan, goiti joan, eta sekulako gauza ederrak han zituen aintzinean: urhe, zilar eta harri balios, begiak lilluraturik hantxet gelditu baitzen bulta handi bat.

Bainan gero ernatu behar zela gogoraturik, ahutaraka, urhe, zilar eta diamantez hamar bat zaku edo zorro betherik, zaku hek eman zituen bi behor pullitenen gainean; eta zalukara urrundu zen, hatzik ez zezaten nehon utz, aztaparrak behorreri oihalez inguraturik.

* * *

Anaia gaztenaren harritzea, bost-pasei egunen buruan zaldi hek etxeratzean!...

Anaia zaharrenak oro kondaturik, nahi izan zuen fortuna beraren egitera joan berak ere. Zuhurki erraiten zion anaiak: «Biek xahu ahala baino gehiago ontasun bazutela jada bildurik; bertzalde, zazpi ohoinak atzarririk egonen zirela handik harat...». Oro debaldetan!

Bere ogi handia harturik harek ere, joan zen beraz muthil gaztea.

Joan, joan, bethi joan, oihan beraren aldean atxo bera atheratu zitzaion biderat. Karitatea hari ere galdatu zion eskale xaharrak. Bainan, bihotz gogorreko muthikoa zen gure bigarren anaia.

Feratu zuen beraz Ama-Birjina, oihanean sartu, eta, jauregiari hurbil, zur-xuriaren gainerrat berehala hupatu...

Pilotan ari ikusi zituen ohoinak, han, urrun, herriko plazaren erdian...

«Bat, biga, hiru, lau, bost, sei... Eta zazpigarrena? Ba! bere anaiak pilotan egarriturik, arnoketa joana dukek herriko ostatu zonbeitetara... Eta gero, ikusiko diagu! Gibelerat egin ere behar bada, gibelerat eginen diagu. Zer mila sorgin!...».

Zur-xuritik jautsi eta, badoa beraz jauregirat. Ixil ixila sartzen da; ikusten ditu zaldiak, ikusten ere urheak, zilarrak, harri baliosak.

Zaku handi bati lotzen da gero, harentzat han emana iduri baitzuen egiazki.

Lotzen da... eta, odoletan, hila erortzen, kanit bat bizkarraren erdian *zazpigarren* ohoinak hari hantxet landaturik...

* * *

Bi aste iragan ziren holaxet.

Osoki eta bethikotz etsitu zuelarik, itzuli zen beraz anaia zaharrena ohoin-jauregirat. Nehor ez zuen han gaindi kausitu. Eta ez zen ere harritzeko, zazpi ohoinak sosegatu zirelaketz, muthil gaztea hala garbiturik.

Bere anaiaren gorphutza zilo batetara arthikia atxemanik, berekin hartu zuen zaldi baten gainera eta berekin eraman, lur sainduan hura ehortzi beharrez.

Luze bizi izan zen muthil bihotz onekoa. Bere anaiaz orhoitu eta, gogoia ilhuntzen zitzaion ardura. Bainan, haren eta beraren arimarentzat ongi gehiago egiten zuen orduan, eskuetan zituen ontasun handiekin. Eta, oihaneko atxo mixteriozkoaz orhoiturik, eskale bat egundaino ez du utzi etxetik urruntzerat, beraren eta bere anaiaren karitate ederra eskale hari egin gabe.

Eta lau-hogoi urthetan, gero, joan izan da bethiereko zorionaz bere anaia gaixoarekin gozatzerat.

11.

ERRALDIA AHUR-HUTSEAN

Bas-herri batean, bertz-orduz, larunbat egun batez, etxek-andre bat ari zen laborearen egiten. Hor heldu zaio atxo xahar xahar bat. Eta atxo xahar harek galdatzen dio hean zerbeit emanen dion, Jainkoaren izenean. Etxek-andreak, orhe pitta bat harturik, emaiten du bere palaren buru buruan, eta, labean orhe hura sartu orduko, ogi eder bat egiten zaio labe haren barnean. Harriturik, eta ogi hura eskalearentzat ederregi kausiturik, bertze orhe miko miko bat, puskaz ttikiagoa, emaiten du suan; eta orhe mikoia egiten da berehala... ogi bat, aintzinekoa baino ere ederragoa; doi-doia labetik atheratu ahal izan baitzuen, eta are gutiago eman baitzion hura eskalari. Hirugarren aldikotz, bi erhien artean, doi-doia, hartu zuen beraz orhe pitta pitta bat; eta orhe hura labean hantu zen, hantu, hainbertzetaraino non labea bethe baitzuen eta hantxet tapatu; eta etxek-andreak —ongi nahiko zuelarik— ezin eskuratu zuen gibelerat.

Atxo xaharra egin zen orduan andre bat xoragarri-ederra, eta etxek-andreari mintzatu zitzaion, erranez: «Ni naiz Ama-Birjina, eta larunbata nere eguna da. Zeren handiegi neretzat kausitu ditzun olhata hoik, ez da ogirik eginen gehiago etxe huntan...». Eta hitz horiek erraitearekin, suntsitu zen Ama-Birjina. Eta, geroztik harat, *Ahur-huts* erraiten diote jendeek etxe dohakabeari. Eta, ez da ogirik gehiago egin *Ahur-hutsean...*

12. ANDRE ALFERRA ETA KUKUSOAK

Orai duela aspaldi, Hergaraiko gain horietan, omen zen beraz ithurri bat hauta, *Ur-onttoa* deitzen zutena. Ur-onttoari hurbil, eta kasik Ur-onttoan, bizi ohi zen emazteki bat alferra... bainan alferra! Zotza, hots! Deus fitsik ez omen zuen egiten sekulan, Ur-onttotik hurrup eta klik bizi izan balitz bezala.

Hura alfer-zotz hola ikusteaz okaztatu zen azkenean Jainko maitea, eta andre higuina zerbeitetan bermarazi beharrez, egin zituen beraz... lehenbiziko bi *kukusoak*. Eta ixtanteko sortu ziren bertze sekulakoak. Handik harat, lan izan zuen emaztekiak, bederen *kukuso miatzen*. Zorigaitzez, ez zituen oro hil —hain zen alferra!— Eta Ur-onttoaren aldean iragan gizon eta emazteki guzien gainera jauzi egin zuten kukusoek, eta orai, badira bazter guzietan ilumina.

13.

BERHO GUZIEN GAINETIK

Behin batez, herri batean, ama-alaba batzu bizi ziren elgarrekin, eta sorgin fama bazuten biek. Neskatorik ez muthilik, nehor ez zezaketen bil etxerat.

Aldi batez, bertze asko aldiz bezala, bazabil-tzan beraz alde guzietan, muthil baten galdez. Jo ezker, jo eskuin, eta nehork ez ethorri nahi.

Azkenean, soldata izigarri bat hitzemanik, bil-tzen dute berek nahi bezalako muthiko gazte bat, ona, prestue, langilea. Eta laster laketu zitzaion hantxet gure muthilari; hainbertzetarai-no, non, arte laburrik barnean, etxeko-alabare-kin ezkontzeko urhatsetan baitzen. Besoak arin, gogoia arinago, gauaz eta egunaz karraskan ari zen beraz lanean.

Bizkitartean, noizik behin, ilhundura zerbeit heldu zitzaion bihotzera, bere etxek-andreen sorgin-famaz orhoitzen zelarik, eta, orduan, ongi nahiko zukeen jakin, ama-alaba hek sorginak othe ziren egiazki...

Arrats batez, alegia eta lokartu egiten du sukaldeko zizeluaren gainean. Orentsu baten buruko, gau-erdiek jotzen dute herriko ezkiladorrean. Eta, ordu berean, xutitzen dire ama-ala-bak. Hurbiltzen zaizkote muthikoari; behatzen diote ixil ixila. Eian lo dagon ikusteko, pulliki inharrosten dute gero biek. Berea gogoan, ixil ixila hura ere, muthila ez da mogitzen; lokartuarena egiten du aintzina, zurrunga handiago batean oraino.

Orduan, ahal bezen extiki, bien artean altxatzen dute suaren azpiko burdin zabal handia, eta handik atheratzen gero eltze ttipi, ttipi bat. Sorginen urin bereziaz gain gaineraino kasik bethezen eltzea. Urin-gesal harekin torra eta torra, gantzutzen dire bi emaztekiak, erdi kantaz diotelarik:

«Berho guzien *gainetik*,
 Hedoi guzien *azpitik*,
 Oren bat harat,
 Oren bat hunarat!».

Eta, hainbertzenarekin, haizea bezen zalu, firrindan badoazi biak su-phizkiari goiti... *Akelarrerat* bazoazin.

Jauzian, berehala, xutitzen da gure muthikoa. Su-azpiko burdinaren azpian berriz emana, kausitzen du eltze ttipi mixteriozkoa. Akelarrera behar duela harek ere, urin mixteriozkoaz harraskatzen du bere burua, ithoka diolarik:

«Berho guzien *azpitik*,
Hedoi guzien gainetik,
Oren bat harat,
Oren bat hunarat!».

Ah! baia?... Makur ikasiak edo sobera ithoka erranak, makur bethi errepikatuak ziren sorgin-hitzak... Gizagaixo muthikoa! Haize-zirimola berak hartzen du hantxet eta brixtaoan eremaiten su-phizkiari goiti.

Berak manatu bezala, lehenbiziko berhorat heltzean, nahi bazuen eta ez, sist sartzen da sasiaren azpian, lahar guziak alde orotarik lotzen zaizkola. Eta handik nolazpeit atheratu deneko,

indar berak hartzen du eta eremaiten hedoi handi batzuen *gainera*; handikan gero bertze berho batetara, eta gero berriz hedoietara, eta gero oraino berhoen azpira...

Oren baten buruan, azkenean, leher egina, dena odoletan, Jainkoak daki non ibilirik, heltzen da Akelarrera.

Hobeki eginen zuen gaizoak etxean egonik! Akelarren, bere bi etxek-andreak lehen, sorginak oro gainerat ethorririk, zurrak hartu zituen, mila karrasien erdien. Eta, gero, lephoa eta bizkarra hausteko menean, izerditan, odoletan,

Berho guzien *azpitik*,
Hedoi guzien *gainetik*,

oren bat eman zuen, berriz herrirat heltzeko...

* * *

Lorietan bainindagon, haren ezteiak laster jan beharrez, ez ditut jan batere, muthikoak neskatxari despeida zalukara emanik, goiz hartan berean...

14.

HIRUR IXTUDIANTAK

Baziren hirur ixtudiant, Parisen eskolatzen ari zirenak. Nola mandrainak baitziren, urthe guzietz heldu ziren beren etxetarat, sosik gabe; baina hala ere, bethi norbeit enganatuz, biltzen zuten beren bideko jatekoa.

Urthe batez, heldu direlarik, kausitzen dute emazteki fede oneko bat, labore edo ohera egiten ari dela: «Jainkoak daitzula egun on, Andrea». —«Bai zueri ere, Jaunak. Nondik heldu zaizte hola?». —«Paristik!». —«Parabisutik! Ikusi duzue gure Goanes, ene lehen senharra?». Ixtudiantek elgarri: «Hau zozoskoa duk...». —«Goanes! erran behar duzu nolatsukoa den, ttiki ala handi! ezen han bada asko!». «Ori! ez ttiki ez handi! Artekoño bat; ez gizon gaixtoa, baina banboxa! zituen guziak xahu!». Erdi aphen elgarri zenbeit solasen erraiten hasten dire: «Hura duk, segur!». Eta gero emaztekiari: «Ikusi dugu ba zuen Goanes! Orain ere dirurik gabe bide da, ezen bertzeeri ari zen galdez». —«Ba! sinhetsiko

dut ba, hura hemengoa han ere. Laster itzuli beharko duzue zuek harat?». —«Bai, lasterxko itzuli behar dugu». —«Ez zinezakete zerbait ereman Goanesi?». —«Bo! Ez bauzu bertzerik atxematen, igual!». —«Banituzke hemen, Dominixe ene bigarren senharraren ixilik, berrogoita hamar liberakoño bat eta zapata berri pare bat, doi-doia erabili eta berak utziak...».

Puxka horiek harturik, badoazi gure hiru Ixtudiant bihotz onekoak.

Hor, etxerat heldu da Dominixe. Emaztekiak, sekretua ezin atxikiz, erraiten dio: «Ez dakik Dominixe? Goanesen berriak izan tiat!». —«Goanesen berriak? nundik?». —«Muthikoa! Hirur gizon gazte hemen izan zaiztak, Parabisutik heldu zirela». —«Gaixo zozoa! Ez dire gaizki zutaz jostatu! Ez diozute bederen zerbeit eman?». —«Ba, ori, berrogoita hamar liberakoño bat, eta zapata pare bat...».

Dominixe, erhotua, abiatzen da, heiako zaldi bat harturik, behar dituela gibeletik atxeman. Bainan ixtudiantak ohartzen zaizko eta erraiten diote Kantonier bati: «Errazu, gizon! Zato, gutarik biekin, hunaxet gordatzera; sari ona emanen

dautzugu!...». Gordatzen da Kantoniera bi ixtu-
diantekin, eta hirugarrena hasten da, haren
orde, Kantoniergoan. Ondorat heldu eta, erraiten
dio Dominixek: «Errazu, barkamendurekin,
aspaldian hemen ari zare lanean?». —«Bai, bai,
goizaz geroztik». —«Hirur gizon gazte ez dituzu
ikusirik hemen iragaiten?». Mendixka bat irakutsiz,
erraiten dio kantonier ordainak: «Bai, bai, hor-
txet, oraintxet berean gordeak dira; baina
nekez ganen zare zaldiz; Nik atxikiko dautzut
zaldia, nahi balinbaduzu oinez gan heien segi». Dominixe,
zaldia utzirik haren eskuetan, lasterka
abiatzen da mendiari gora. Orduan badoa kanto-
nier berria bere lagunetaratu; saristatzen dute
kantonier egiazkoa, eta zaluxko eskapatzen dira,
beren diru, zapata eta zaldiarekin. Leher eginik,
noizpeit etxeratu zenean, biderat athera zitzaion
andreari erran zion Dominixek: «No! zaldia ere
eman ziahotenat, lasterrago hel diten Goanesen
ganat...».

* * *

Ondoko urthean, Paristik etxerakoan, egiten dute bazkaldu behar dutela iragaiten ziren hiri batetako ostaturik ederrenean.

Hamar orenetako heinean, manua emanik bazkari on bat molda zezatela, badoatzi hiriaren kusterara. Bazkaiten hasi eta laster, hiruetarik batto badoa nausiaren ganat, eta erraiten dio: «Errazu, nausia. Ene lagun horiek nahiko baitute bazkaria pagatu, ez deusik har; nik pagatuko dut hiruenta». Ixtanteko, bigarrena badoako nusiari gauza bera erraiterat. Orobat hirugarrena, bazkaria finitzera zoalarik: «Ez har fitsik ene bi lagunetarik, nik pagatuko baitut hiruen bazkaria». Nusiak, kontentik, erraiten dio bere andreari: «Gaur, ez dugu bazkari saria gal beldurrik! Hiruak izanak zauzkit, beren lagunuen bazkaria pagatu behar dutela».

Bet-betan, Ixtudiantetarik bat hor hasten da: «Asa! Ez da aski jatea, nausia; kontuak egin behar ditugu. Zenbat da bazkariaren saria?». Bigarrenak: «Ez duk hik pagatu behar, nik eginen diat hiruenta». Hirugarrenak: «Ez duzue zuek eginen, bainan bai nik hiruenta». Eta holaxet hasten dire kasailan. Azkenean erraiten du batek:

«Orai artean hoin adixkide izan eta, ez dik balio hoin gutirentzat hasarretzea; eginen diagu gauza bat, ontsa balinbazautzute. Nausia emanen diagu bi begiak tapaturik eta harek besoe-tan atxemanak pagatuko dik». Eta erran bezala egiten dute. Ixtant bat ariturik tarrapata harat, tarrapata hunat, athetik eskapatzen dire. Harra-botsetara ethorririk, etxeko andreak kausitzen du nausia, begiak itsu, bi besoak aintzin, harat hunat bakarrik ari itsumandoka, eta erraiten dio: «Zer ari zare hor?». Nausia lotzen zaio berehala, erranez: «Hik behar duk pagatu!». Orduan, etxeko andreak: «Bai, bai nik pagatuko dut segur, gaizoa! Ez zaituzte gaizki enganatu!». Ongi bazkalduak ere zirelakotz, hamar *lekua* egin zituzten, arratsalde hartan, ixtudiant mandrainek.

* * *

Bertze urthean, egiten dute bazkaria berek behar dutela moldatu, puskak nolazpeit eta nun-baitik bildu eta. Lehenbizikoa badoa arno-keta, bi xahatorekin; batto hutsa zen eta bertzea urez bethea. Ostalereri erraiten diote arnoz bethe

dezoten xahato hutsa; eta gero, galdegiten du zenbaba den. Ihardesten diote: «Pinta, hamabi sos!». —«Hamabi sos? Nahi duzue zortzi sos?». Hek ezetz erranik, kexatzen da eta erraiten diote: «Orizue gibelerat zuen arnoa!...». Eta barrikari buxoina kendurik, zur-zur-zur harat husten du urez betherikako xahatoa, eta badoa. *Arnoa* bazuten bazkaltzeko.

Bigarrena badoa Buxeriarat haragiketa, *bikezko begi batekin*, iduri okerra. Behar zuen haragia harturik, abiatzen da batere pagatu gabe. Buxerak erraiten dio gibeletik: «Hep, hunat, haragiaren saria?». Arte hartan begiko bikea kendurik, itzultzen zaio ixtudianta: «Zer nahi duzu, nausia?...». —«Ai, barkatu! Ez duzu ikusi hemen gizon begi oker bat?». —«Ez, ez dut ikusi; nik pagatua dut gero!». —«Bai, hura zaut eskapatu!...»... Eta holaxet badoa bigarren ixtudianta, bazkariko *haragiarekin*.

Hirugarrena badoa merkaturat, oilo pare baten eroatera. Ederrenak hautatu eta, heien tratua eginik, abiatzen zaio emazteki saltzaileari erranez: «Jaun erretorak pagatuko daukitzu». Emaztekiak erraiten dio: «Nik ez dut herri hunta-

ko erretorarekin egitekorik; pagazkitzu zuhau-
rek, edo ni utz nahi dudanari ene oiloen saltze-
ra». Eta ixtudiantak: «Ez duzu jaun erretor baten
baitan konfidantziarik?». —«Erraiten dautzut nik,
ez dudala jaun erretorarekin egitekorik». Eta
ixtudiantak: «Zato beraz nerekin jaun erretora-
ren gana» eta badoazi Elizarat. Nola jaun erreto-
ra kofesatzen ari baitzen, ixtudiantak erraiten
dio emaztekiari egon dadien athearen ondoan;
eta bera, badoa erretoraren Kofesateiko atheari
jotzera. Erretorari erraiten dio: «Hantzeko emaz-
teki harek ez du bakerik eman nahi, baitezpada
ikusitoki behar zaituela; eta nik erraiten diot ixtant
bat egon dadien, zuk presuna hauk kofesatu
arte; hemendik beretik erraiten bazinio baietz,
geldirik egon liteke behar bada». Eta orduan
aphezak aphaltik erraiten dio: «Bai, bai, ixtan-
tean!». Emaztekiak eman ziozkan orduan oiloak,
eta hirugarren ixtudianta eskapatu zen, bere
olioekin.

Ez dute erraiten nun eta nola bildu zuten
ogia; baina eguerdi hartan, sekulako bazkaria
egin zuten gure hiru mandrainek, oihan bazter

batean, eta axeriak, hirur egun eman zituen, omen, hek utzi ondarren milikatzen.

* * *

Handik bertze urthean, hamar sos baizik ez sakelan eta, bazkaria oraino berek moldatu beharrez, badoa batto Okindegi edo Bolanjeriarat, eta etxeko andreari erraiten dio: «Jaz hemen iragan ginelarik, hamar sosen zorretan gelditu nintzen. Huna hamar sosekoa, andre! Bainan, horren ordaintzekoa balinbadu ere, ez dugu, zorigaitzez, gehiagokorik. Zorrak lehen direlakotz, eta goseak hil behar bagindu ere, emaiten dautzugu gure azken zilarño hori. Bainan, bertzaldian maileatzekotan, ez othe dautazu emanen lau liberako ogi handi bat?». —«Bai, segurki, emanen baitautzut, eta amodioz oraino. Hamar sosen zorra pagatzen duenak ez du gutiago ordainduko lau liberako ogia. Huna, Jauna!». Eta bere ogi handia besapean, badoa gure ixtudianta.

Anhartean haren laguna badoa Haragitei edo Buxeria batetara. Xoko batean emaiten da jarri-

rik. Azkenean, bere xokotik oihu egiten dio nau-siari: «Eta nere aldi, noiz bada? Oren huntan hementxet beha bainago, nere hiru libera xahalkiak pagaturik!». —«Zuk, xahalkia pagatu? Niri?». —«Bai, zuri eta zuhauri!... Errazu bada ezetz! Errazu bada ohoin bat naizela! Lekukoak emaiten ditut berehala, eta zerbeit gostako zaitzu gizon behar bezalako bati *ohoina* erranik!». Eta, nausia harritua hantxet ezarririk, badoa ixtudianta xahalki xafla ederra eskuetan, buxer tzarraren kontra hasarre gorrian!

Bere lagunekin hola hitzarturik, badoa hirugarrena arno saltzaile baten gana. Bere bi xahatoak bethearazirik, alegia eta heien pagatzeko diruaren bilha ari delarik, lagunetarik batto sistartzen zaio aldera eta bi xahatoak harturik, laster eta laster eskapatzen da. Bertzea haren ondotik. Nausia, atheraino jalirik, oihuka: «Atxemanen duzu, atxemanen! Berma hor!...». Lehenbiziko bihurgunean atxeman zuten elgar; berotu-xeak ere zirelakotz, kolpe bana edan zuten xahatotik, eta bazkaitera joan.

Ongi bazkaldurik hola, errexi kurritu zuten arratsalde hartan, eta beren herriari hurbildu ere

ziren. Bainan, ilhuntxean, berriz goseturik, ostatu eder batean sarturik, afari ederra manatu eta manatu bezala jan ere zuten. Azken ahamena ahoan, hasten dire elgarri erranka: «Hiruek bai-tiaguk gure itzalak, jainkoak emanak. Nik *hazteria*, hik *mukua*, horrek *zaragarra*. Hean zoinek hobeki estaliko ditugun aiphatu gure itzalak. Ez dakienak afaria paga!».

Hazteria zuena hasten da: «Ene aita *ehailea* zian, eta hemendik tira, handik tira, egiten zitian athorra batzu!...» eta hori erraitean, ari zen hatz hemen eta hatz hantxet.

«Eta nere aita? dio *zaragarra* zuenak; *eskularruak* egiten zitian, bainan nolakoak!». Eta bere eskueri hazka eta hazka ari zen hitz hoik erraitean.

«Zuen aitak! Zer ziren zuen aitak, nere aitar-en aldean? *Ihiztaria* zian. Gaitza, ihiztaria! Pekada hemendik, pekada handik, artikitzen zitian!...». Eta *mukuzua* ari zen sudurra erhieztorra eta torra...

«Hots! dio batek, orduan. Ez duk xoxorik gu hiruen artean. Aspaldi jakin ere behar ginian gauza hoi; zoazte biak kanpora, eta igurika neza-

zue hantxeko bihurtzeari; nik pagatuko diat afaria».

Badoa etxeko andrearen gana eta galdegiten dio: «Ez duzu arno hobeagorik oraino? Arno xahar zerbait?». —«Ba, gaixoa, ba; bainan barrika xilatzekoa dugu oraino, eta jauna kanpoan dut, hain xuxen!...». —«Hoi baizik ez bada, gogo onez lagunduren zaitut, etxeko andrea!». Eta xaiarat, sotorat badoazi biak. Bertzeak orduan... kanporat, eskerren bihurtzeko othoitzik egin ere gabe.

Sotoan, pinpaletarekin barrika xilaturik, edan eta edan arizan ondoan, ohartzan da mandrainak xiri bat eskas dutela ziloaren tapatzeko. «Banoa bilha, etxek-andrea! Zaude deskantsu! Ziria edo ardatza, zerbait atxemanen ahal dut gain hortan. Arte hortan, erhia emazu xiloaren gainean, eta igurika nezazu itant bat...».

Arratsean, jaunak, etxera jin zenean, bere andrea atxeman zuen, erhia bethi ziloaren gainean, dena konkortua eta ahalkez urtua...

* * *

Biharamunean, beren herrirat heldu izan ziren ixtudiantak. Jainkoak daki non dabilzan orai, ezen sekulan ezin egin dute ez legeko-gizon bat, ez mediku bat, ez eta ere notari bat! Sobera mandrainak ziren hortako!...

15. MUTHIKO ZOZOA

Behin bazen muthiko zozo bat. Egun batez, amak igorri zuen merkatura erranez: «To, huna hogoi liberako bat; hamar liberako *xerri* ttiki bat erosiko duk, merkatuan. —Ba, ama, ba, erosiko dut segurki».

Badoa beraz gure muthikoa, eta erosten du kuxean bere *xerria*; eta ez baitzuen berehala etxera gan nahi, bere *xerriari* beharrian egiten dio hamar liberakoaren heineko xilo bat, eta urreñoa xilo hartan ezarririk, erraiten dio *xerriari*: «Hoa, orai, gure etxerat!». Eta harrikatzen du *xerria*.

Pentsatzen duzuen bezala, gure *xerria* gan zen berak nahi zuen lekurat, eta muthikoa ere bai, arratsean, etxerat. Ikusi bezen laster, amak galdetzen dio: «Erosi duk *xerria*? —Ba, ama. Ez da etxerat ethorri? —Ez; zertako? —Goizean igorri baitautzut, bere hamar liberakoarekin. —Goizean igorri? Muthiko zozoa, ez bertzea! Behar huen hura ekarri, soka batekin zangotik esteka-

turik, pulliki pulliki! —Ori, ama, bertzaldian hola ekarriko dut».

Bertzaldian, igorri zuen zuen amak *pegar* baten erostera, eta, etxerakoan, orhoitzen da amak zer zion erran, eta soka batekin estekatzzen du bere pegarra. Eta gero, bera aintzinean emanik, gibelerat gehiago behatu ere gabe, ekartzzen zuen, terren-ten-ten, bere pegarra. Etxerat hura ethorri bezen laster, amak galdeztzen dio: «Erosi duk? —Ba, ama; eta zuk erran bezala estekatu-ta ekarri dut». Hurbildu zen ama, eta ikusi zuen, hantxet, soka bat, eta sokaren punttan *pegar* puntta bat, tutua doi-doi! «Bainan, muthiko zozoa, hau ekarri behar huen *buruan!* —Ori, ama, bertzaldian ekarriko dut».

Bertzaldian, igorri zuen amak *burra* kilo baten erostera, eta hura bederen ongi ekarri behar zuela, emaiten du buruaren gainean. Bero bat izigarria baitzen, etxerat heldu gabe, bere *burra* guzia urtua zuen. Planta hartan ikusterarekin, amak erraiten dio: «Bainan ez duk beraz sekulan deusik ongi eginen? Hau behar huen, atxemaiten hituen ur guzietan bustiz bustiz ekarri; eta hola fresko freskoa ekarriko huen! —

Hitzemaiten dautzut, ama, bertz-aldian hala ekarriko dudala».

Bertz-aldian, beraz, amak igortzen du libera bat *gutzen* bilha; eta, gure muthikoak, ongi baino hobeki egiteko, bustitzen du gatz hura, atxemaiten dituen ur-erreka *guzietan*; hain ongi non, etxerat heltzean, ez baitzuen ez gatz ez eta ere paperik...

Eta orduan —ordu ere baitzen— beldurtzen hasi zen ama, muthikoak ez *othe* zuen zozo aire bat; eta nahiz hartarik zerbait onik egin oraino, kontseilu onak emanaz, atxiki zuen berekin etxean.

* * *

Bainan, ama hura laster behartu zen berriz ere bere muthikoaz, eta egun batez, erraiten dio: «Gan behar duk merkatura, *ezi* hunen saltzera, eta salduko diok *solas gutiena erraiten duenari*; hots, ez sal dena xikana diren hekieri». —«Ba, ama, hala hala egingen dut». Eta huna gure muthiko zozo-aire bat zuena merkaturat heldua. Norbaitek galdatzen dio berehala: «Zonbat, *ezi* hoi,

muthikoa?». Eta harek aire berean erreputa: «Sobera solas! sobera solas!». Berriz ere egiten diote galde bera, ihardeste beraren aditzeko, deusik ez baitziroten konpreni.

Bertze erostun bat heldu zaio gero gure muthikoari, eta galdatzen dio harek ere: «Zonbat, ezti hori, muthikoa?» Eta muthikoak kexu kexua: «Ez duzu, ez duzu izanen! Sobera solas! sobera solas!». Eta, bethi bere hitzean egon zen muthiko zozoa.

Arratsean, etxerat eremaki zuelarik bere ezti, *haitz* handi baten aintzinean gelditu zen, eta harek bederen ez zuela deusik erraiten, bere ezti guzia aurtiki zion gainera, hamabortz egunen buruan haitzak segur pagatuko ziolakoan.

Hamabortz egunen buruan, heldu da gure muthikoa bere pagamenduaren bilha, eta bere ezti guzia atxemaiten du *uliek* jana, uli hek oinon han zabiltzala furrundaka. Hasarre gorrian emaiten da, eta badoa, kuxean, Jaun Jujearen atxemaitera, eta erraiten dio: «Jaun Jujea, emazteki ttiki ttiki batzuek ene ezti guzia iretsi dautate, eta ez naute pagatu nahi». Jaun Jujeak erreputa: «Adiskidea, nik ez dezaket deusik egin,

gehiagoko segurtamenik gabe. Ahal baduzu, bat edo bertze atxemazu emazteki hetarik, eta gero ekarratzu hunarat. Bertzenaz, deus handirik ez dezaket nik egin». Gure muthikoa xehetasun gehiagoren emaiten hasi zitzaion orduan, erranez: «Halako beltz ttiki ttiki batzuek dira, non nahi ikusten baitira halakoak».

Hainbertzenarekin, uli bat gan zitzaion eskuaren gainera eta berehala erakutsi zion Jaun Jujeari: «Ori, Jauna, holako batzu dira». —«Bo! deusik ez dira horiek; eta atxemaiten dituzun guziak hil behar dire». Eta, uli bat memento berean Jaun Jujeari gan baitzitzaion kopetara, gure muthiko zozoak eskuan zuen makila lodi bat altxatzen du, eman ahala jotzen du jujea kopetan, eta bere bidean gan zen, etxera.

Amak oro jakin zituen laster, eta pentsatzen ahal duzue haren bihotz-mina. Berekin atxiki zuen handik goiti, kontseilu on zonbait eman beharrez berriz ere.

* * *

Zonbait egunen buruan, noiz ere iduritu baitzitzaien amari adimendua ethorrixea zuela semeak, erran zion: «Egun, ganen haiz aitatziren ikustera, heian pulliki den jakitera». —«Ba, ama, ganen naiz segurki».

Gan zen beraz gure muthikoa, eta, harat hel-tzean, hila kausitu zuen bere aitatzia, eta guziak nigarrez ari zirela. Orduan, deusik erran gabe, itzuli zen kuxean etxera, eta amak galdetzen dio: «Izatu haiz? —Ba, ama. —Nola atxeman duk? —Ori, ama, hila zen, eta deusik erran gabe itzuli naiz. —Muthiko zozoa eta ez bertzea!... behar huen han belhaunikatu eta *Gure Aita, Agur Maria* eta *Errekien* erran! Hoa, berehala gibelerat, eta egik nik erran bezala. Ba, ama!...»:

Badoa berehala beraz, eta hurbiltzearekin, atxeman zituen xerri hiltzen ari zirela, eta gehiagokorik pentsatu gabe, xerriaren aintzinean erran zituen *Gure Aita, Agur Maria* eta *Errekien*...

Bainan, ez zuen oinon zozokeriarik aski eginik!

Handik zonbait egunen buruan, amak igorri zuen bere arrebaren etxerat. Badoa beraz, eta arreba atxemaiten du zangoko min baten lotzen

ari dela. Ikusi ez balu bezala, gibelerat itzultzen da zozoa, eta amak galdetzen dio: «Izatu haiz, to? —Ba, ama. —Zer erran die? —Ori, ama, min batzuen lotzen ari zen, eta deusik erran gabe ethorri naiz gibelera. —Bainan, ez duk beraz sekulan deusik ikasiko?... Hoa berriz harat, eta arrebari erranen diok: “Agian holako guti izanen duzu, eta denak ihartuko!”. —Ba, ama».

Gan zen, eta arrebaren etxerat heldu gabe, etxeko langileak ikusi baitzituen ari zirela sagar eta udare landare landatzen, amaren mandatua, ahan-tzi gabe, erran beharrez, urrundik oihu egin zioten: «Agian holako guti izanen duzue, eta denak ere ihartuko!». Eta itzuli zen etxera, aldi hartan bederen ongi egin zuela bere mandatua.

Amak, bethi bezala, galdatzen dio: «Izatu haiz? —Ba, ama. —Eta? —Ori, landan ari ziren fruitu-landare landatzen, eta behar bada ahan-tziko ere nuela, etxeraino gan gabe, han berean, urrunskotik egin diotet oihu, zuk erran bezala. —Bainan, nik erran naukan arrebaren ganat gateko, eta ez heieri hola oihu egiteko!... To, baituk zerbaiten ikastearen ere beharra, ganen haiz oraikoan landara, eta axtiko gizon heieri erranen

diotek: “Agian holako hainitz izanen duzue, eta fruitu ederrak ekarriko!”».

Gure muthikoa kexatzen hasia baitzen, orai-koan bederen *arrebari berari* eginen ziola mandatua, landako gizonek ez ikusteko, hartzen du bertze bide bat, eta xuxen xuxena badoa arreba-
ren ganat. Eta nola bere arreba berriz ere min
hekien arthatzen ari baitzen, athetik egin zion
oihu: «Agian holako hainitz izanen ahal duzue,
eta fruitu ederrak ekarriko!»». Eta, zer ihardetsiko
zioten beira egon gabe, gan zen bethi bezala
etxerat.

* * *

Eta ama gaixoak ez zuen etsitzen oraino, eta iduri zitzaien bere semeari ethorriko zitzaiola oinon adimendu gehiago.

Hor, goiz batez, erraiten dio: «To! hoa eguna-
ren iragaitera hauzoko jende horiekin. Harat hel-
tzean, eginatzik konplimenduak, eta gero, han
hemenka ematzik zonbeit begi kolpe».

Zozoa badoa berehala beren ardi-bordara,
eta han, begiak kentzen diozkate ardi guzieri,

eta gero, begi hek sakelan emanik, badoa, bidean bere *lehenbiziko xixtu aireak ikasiz*.

Heltzean, unkitzen dio bati eskua, eta ahur bat begi sakelatik atheraturik, botatzen diozka segidan. Badoa bertze baten ganat, eta hari ere gauza bera. Eta hantxet, bere begi guziak azke-neraino arthiki arte aritu zen, tira eta tira. Azke-na botatu ondoan, itzuli zen etxera, bere axtiko xixtu aireak segituz.

Ama gaixoa orduan finkatu zen ez zela mut-hiko hura bertzeak bezalakoa, eta hobe zuela gehiago nehorri ez igorri. Eta geroztik, han dago muthiko hura, bethi bere amaren ondo ondoan. Horra zertako ez dugun ikusten, lehen bezala, mandatu egiten.

16.

MARRO BELTZ ARDI

Orai berrogoi eta hamar bat urthe, Uztaritze-ko eta Senpereko mugan bazen etxe bat, *Hama-lauenea* deitzen baitzuten orok, hamalau seme bazirelakotz etxe hartan.

Ikazkinak ziren sortzez eta izaitez. Ikazkingoatik guziak hazteko sobera izanez, *Ameriketarat* joan ziren zonbeit. Eta, etxean gelditu ziren *Pepe Handi* zaharrena eta *Pepe Ttiki* gazteena; batto handi bezen bertzea ttiki.

Hor, igande arratsalde batez, aitak erraiten diote Pepe Handi eta Pepe Ttikiri:

«Badakizue zer egin behar zindukuten, haurrak?»

—Ez, aita.

—Zoazte *Menttara*, eta ekharratzue handik bi xahako arno eta hamabi xardina. Bi ikaztoi egin behar ditiagu helduden astean, eta, gisa hortan, izanen diagu zer jan eta zer edan.

—Ba, aita, gure xahakoak hartu eta, berehala bagoazi».

Hola egin ere baitzuten.

* * *

Pepe Handi eta Pepe Ttiki, gainez gain joanik, menttara heldu izan ziren arte laburrez.

Menttan xahakoak betherik, beren dotzena xardina golkoan sarturik, ahamen bat doi-doia ithoka janik, kopa bat agorient hurrup eta klik iretsirik, draga draga bazoazin beraz etxe-alde, ilhuna kasik zutelakotz han berean.

Eta, *Okilaueko patarra* goiti heldu ziren jada, solas eta solas, maiteki:

«Gure aitaren loria, sarri!

—Ba, gaur norbeit loriatzekotz, hura eginen duk, puska hauk oro guk etxerat eremaitearekin!».

Baietz eta baietz, heltzen dire holaxet *Kamieten-bordako* parrera.

Hor, bet-betan, *Ilitxipiko* Haitz Handiaren aldean iragaitearekin, halako oihu bizi bat entzuten dute:

«Huntza othe zuan hoi, Pepe Ttiki?

—Ez... Izaitekotz ere, gau-belea!».

Hainbertzenarekin, biek betan, behatzen diote Haitz Handiari, eta zer ikusten dute? Haitza, beheretik eta gaineraino, floka gorri ilhun batzuz aphaindua!...

«Ai, ai, ai! Toki onean gaituk to, Pepe Ttiki!... Sorginak dituk hemen! Guen aitari nihaurek entzuna diat, lehen, sorgin horietarik hiru hemen nonbeit egoki direla: *Marie-Martin*, *Maria-Biperbeltx* eta *Atso Katero*. Mogitzen ahal gaituk hemendik, eta zalukara!...».

Eta, hori hek erran orduko, mamu-bulto bat jauzian heldu zaiote aintzinerat, oihuka, karra-siaka:

«Hattikun, hai, hai, hai!»

Eta bertze mamu batek, bere aldetik:

«Akhelar, bai, bai, bai!».

Pepe Handik, berehala, beso-gibelka, bere xahakoarekin, jotzen du sorginetarik bat, eta hortan galtzen... bere xahakoa. Sorginak ebatsi alabainan.

Egin ahala laster, ixil ixila, berritz bazoazin gure bi anaiak. Eta *Jazarketako* ondoraino heldu ere izan ziren, deus bertzerik gabe.

Bainan gero, han (haste eta gure!) oihu bera berritz ere:

«Hattikun, hai, hai, hai!

—Akhelar, bai, bai, bai!».

Xahakoarekin, Pepe Ttikik du arthikitzen, oraikoan, hurbilegi atrebitu zaioten sorgina... Bainan, adio bere xahakoa! Sorginak eremana dio hari ere!

Bi xahakoak galdurik, xardinak gelditzen zitzaizkoten beraz doi-doia!... Gogoia ilhunik, ixil ixila heldu ziren beraz etxe-alde...

Eta, *Ur-Onttoko* ithurrira heltzearekin, huna berritz traba bera, huna karrasi lazgarria:

«Hattikun, hai, hai, hai!

—Akhelar, bai, bai, bai!».

Pepe Handik, den gutieneko durduzarik gabe, hartu bere xardinak eta, besagainka bota ziozkan hirugarren sorginari... Eta hunek, arrapalamako, guziak ereman berekin...

* * *

Doi-doiako beren atsegina suntsiturik, harrituak heldu ziren beraz orai Pepe Handi eta Pepe

Ttiki. —Aitak zer erranen othe zioten? Eta futxo, ez zen gibelerat itzultzerik! Sobera izituak ziren hortako!...—

Hola, jin, jin, jin heldu zirelarik, bere ardien alharazten ari, *Larre-Luxeko* malda gainean, ikusten dute *Manuel, Artzain Handia*. Eta Manuel, gure bi anaiak ezaguturik, hasten zaiote galdeka:

«Non zabilzate tenore huntan, Pepe Handi eta Pepe Ttiki?

—Ez sobera bide onean, naski, Manuel!

—Nik ez zakiat bizkitartean hobeagorik. Zer gerthatzen zaitzue beraz gaur bieri?

—Zer gerthatzen?... Bide hortan guk ikusi ez dugun jostetarik ez da...».

Eta Pepe Handik guziak hantxet erraiten diozka Artzain Handiari.

«Eta, zer zaizte ala izituak hortako, eta lotsatuak ere etxerat itzultzeko? Zaudete beraz hemen berean, eta, ene Marro Beltzekin, guziak bilduko daukitzuetet nik, arte laburrik barnean... Nontsu utzi ditutzue zuen sorginak?

—Ur-Onttoko ithurrian, azkenik...

—Ongi duk. Bego neri gaineratekoa... Goazen, Marro-Beltz!...».

* * *

Eta, gau ilhunean, horra Manuel Handia, Marro Beltzekin joaki, Ur-Onttoko ithurrira buruz... Hurbilduxe delarik, kantaz ari entzuten ditu hiru sorginak; Marie-Martin lehenik:

«Xardina begi gorria,
Itsasotik ethorria!».

Gero, Maria Biper-Beltx:

«Badiagu mama ona,
Pepe handiarena!».

Atso Katero azkenik:

«Nik bertze mama ona,
Pepe Ttikiarena!...».

Han zituen beraz hiru prendak. Manuelek, berehala, oihu egiten dio bere marro alimaleari:

«*Marro Beltz Ardi,*
Hiru, bi, bortzeko!...».

Eta, hitz horiek entzutearekin, lur guzia azta-
parrez harrotzen duela, hiru urhats egiten ditu
marroak gibelerat.

«Bortz, hiru, biko!...»

Eta jauzian joanik, Marro Beltzek ataplau
botatzen du lehenbiziko sorgina.

Eta manu bera emaiten dio berriz Manuel
Artzainak:

«Hiru, bi, bortzeko!...
Bortz, hiru, biko!...»

Ataplau, plau... jo oraikoan bertze sorgina!...
Eta gero azken manua, aire berean:

«Hiru, bi, bortzeko,

Bortz, hiru, biko!»...

Eta, Marro Beltzek, oldar izigarrian, lau hatzez gora arthikitzen du hirugarren sorgina... Adios Akelarre! Suntsitu ziren gure sorginak, eta suntsitu sekulakotz!...

* * *

Manuel Artzain Handiak, orduan, bildu zituen bi xahakoak. Ez ziren arras arras betheak; baina deus guti zuten eskas, edaten hasi berriak oraino zirelakotz sorginak. Xardinak aldiz han berean utzi behartu zitzaizkon, erdi janak hek izanez, eta sorginek eta marro mixteriozkoak aztapar-zangopetan zikinduak.

* * *

Pepe Handi eta Pepe Ttikiren loria, Manuel Handiri xahakoak ikustearekin!...

«Huna zuen xahakoak! Arno gehiena ere hor
duzue... Xardinak, hatik, han berean utzi behar
izan ditiat; sobera fundituak zituan...

Hirriz, orai, aitari kondatuko ahal ditzue
egungo zuen gerthakariak.

Eta gero, berriz ere nitaz behartzen bazaizte
sekulan, orhoit Artzain-Bordan egoiten direla
Manuel Handi eta Marro Beltz Ardi».

17.

BAIGURAKO AINGERUA

Hasi zen beraz artzaina eta, begiak argi argia, beharriak xut, huna zer aditu nioen:

«Hamazazpi urthe behar nituen izan, orai aspaldi. Baigurako Aingeruaz aipatzen entzuna nuelakotz edo bertzela, sekulan ez nintzen etxetik atherako, nere Aingeru begiraleari othoitz bat eginik baizen.

Goiz batez, argi-hasteko jeikirik, nere othoitz eginik, laudeta, kantuz, iguzkiari buruz altxa eta altxa ari zelarik, joan nintzen Baigurako mendira, mazelaz mazela nere ardiak eremaiten nituela.

Goiz ederra iragan zen, ezin gehiago, eta urrundik nere herriari begira egonik, batean galtz-erdi orratzak, bertzean arrosarioak eskuan, ametz eder baten azpian egin nuen nere otruntza ttikia. Aldeko ithurrian xurga xurga edanik, badut uste lo kuluxka bat ere egina nuela, noiz eta ere iduritu baitzitzautan, burrunba mutu ilhun bat, urrun urrundik heldu, entzuten nuela.

Xutitu nintzen, eta, hainbertzenarekin, burrunba sumatu nuen nere ganik hurbilago. Duda-muda batean egon nintzen ixtant bat, arratsalde erditan ez ginelakotz oraino.

Bainan, orroa bethi eta handiago, bethi eta hurbilago entzuten nuen. Nere buruaren gaineko ametz hostoak, farra farra, mugitzen ikusten nituen; ardiak, azken ahamenak doblezka egin nahi izan baluzte bezala, harat hunat zoazin orai, alhan, *bee* eta *bee* marrakaz. *Gorria*, gure xakur ernea, aintzinerat ethorria nuen, niri begira, ardiak bildu behar zituenez galdatzeko bezala.

Bertzerik ez zen, kalerna gainean ginuen; eta banakien kalernarekin ez dela jostatzerik mendian. «Hoa, hoa laster, Gorria! Ta, ta, ta, ta!». Eta xakur gaixoa joan zen firurikan, ardi bat hemen haika, bertze bat hantxet erdi ausik, mendi guzia bere saingaz bethetzen zuela eta inharrosten. Arthalde guzia han nuen zalu zalua, nere ondora bildua, elgar kasik ithotzen zutela bide-xendra hertsian.

Anhartean, kalerna lehertu zitzaukun gainera, eta ortzanz ximixten erdian, uria turrustan heldu zen, oro itho beharrez.

Gorria bazterretik, ni gibeletik, ardiak bagine-ramatzen aintzinean, ahalik eta lasterrena; eta bazoazin, bazoazin gaixoak, marrakaz eta marrakaz.

Bat batean, ihurzuri bat egiten du izigarria, eta niri hurbil, garbi garbia, entzuten dut oihu bat: «*Alda!!...*».

Nere arrosarioa eskuan, harritua gelditu nintzen. Uri uharraren artetik, nere beldurrarekin, ongi ikusten ere othe nuen? Ez dakit. Bainan, iduri zitzautan, han, hamar hurratsetan, xut xuta banuela halako molde xuri bat, ez jende, ez lanho... nik dakita zer, xuxen erraiteko. Eta, daldara batek hartua, han berean nindagon mututua, noiz eta ere aipatu mixteriozko molde xuria hurbiltzen ikusten baitut oraino gehiago. Eta, hainbertzenarekin, lehen aldian baino bort-hizkiago, kexuago, oihu bera entzuten dut berriz ere: «*Alda!!...*».

Hurrats bat ez nezaken gehiago. Orduan, iduritu zitzautan garbiki, xuri xuri zerbait, ximixta bezala heldu zitzautala gainera, eta —Jainkoa, zuk barka!— zuek orai ni bezen ongi, han berean, nere beharri ondoan, mehatxu batean

bezala, boz bera entzun nuen hirugarren aldikotz, bainan zoin saminki. «*Alda, alda bada hortik!...*». Jauzi bat egin nuen bazterrera, jakin ere gabe zer ari nintzen, eta, karraska izigarri batean, ihurzuria erori zen, han berean, doi doia ni xutik nindagon tokian, alimaleko zilo bat egiten zuela lurrean...

Eta, orduan berean, bere azken oldarra hortan botatu balu bezala, kalerna barreiatu zen burrunbaka, eta iguzkia, halako iguzki hits hits bat, agertu zen hedoiien artetik.

Bainan, banuen aski izialdura arratsalde hartako, eta, haia haia, nere ardiak aintzinean, harritua sartu nintzen herrian. Eritua bezala egon nintzen, zombait egunez. Sendatu nintzen, gazte nintzelakotz; bainan, sinhesten ahal duzue handik harat ez nuela othoitz gutiago egiten nere aingeru begiraleari eta... *Baigurako Aingeruari*, etxetik atheratzean, bereziki mendira behar nuelarik.